

***Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og
valg av barnetilsyn før og etter
kontantstøttens innføring***

TALE HELLEVIK

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 2/00

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap.

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) 2000

ISBN 82-7894-089-4

ISSN 0808-5013

Forsidebilde: *Hanne Cecilie Kavli*
Desktop: *Torhild Sager*
Trykk: *GCS*

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Munthesgt. 29 • Postboks 3223 Elisenberg • 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

E-post: nova@isaf.no

Nettadresse: <http://www.isaf.no/nova>

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, som en del av evalueringen av kontantstøtteordningen. Virkninger av kontantstøttens innføring blir belyst ved hjelp av to utvalgsundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå, den første et halvt år før kontantstøtten trådte i kraft, den andre da ordningen hadde vært virksom i et halvt år. I begge rundene ble småbarnsmødre stilt spørsmål om familiens situasjon med hensyn til yrkesdeltakelse, bruk av tilsynsordninger og økonomi. I tillegg ble planer i forhold til bruk av den kommende ordningen kartlagt på det første tidspunktet, og faktisk bruk av kontantstøtten på det siste tidspunktet.

I analysen blir det tatt utgangspunkt i målsetningene bak og innsigelsene mot ordningen. Med kontantstøtten ønsket den borgerlige koalisjonsregjeringen først og fremst å gjøre det lettere for foreldre å ta omsorgen for barna mens de er små. Det blir undersøkt om småbarnsforeldrene ser ut til å benytte kontantstøtten til å øke samværet med sine barn, ved å redusere yrkesaktiviteten og i mindre grad gjøre bruk av andre tilsynsordninger. Andre tema som behandles er endringer i barnehage- og dagmammabruken, og i forholdet mellom foreldrenes foretrukne tilsyn og barnas faktiske tilsyn. Det vil også bli sett på utviklingen i mødres arbeidsdeltakelse og valg av barnepass avhengig av deres sosiale bakgrunn, og på yrkesaktiviteten hos mødre innenfor helse- og sosialsektoren.

Det første datamaterialet er analysert i en tidligere NOVA-rapport, som kom ut i begynnelsen av 1999 (nummer 4/99).

Takk til prosjektleder Lars Gulbrandsen for å ha lest alle utkast og gitt gode råd, og til andre medarbeidere på NOVA, spesielt Åsmund Langsether og Christin Knudsen, for gjennomlesning og konstruktive kommentarer. Også takk til Hanne Cecilie Kavli ved Fafo som har lest og kommentert manuskriptet.

Oslo, mars 2000

Tale Hellevik

Innhold:

SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	11
Rapportens disposisjon	13
2 DATAMATERIALET	15
Datakvalitet	16
Tidligere NOVA-publikasjon	18
3 KJENNETEGN VED KONTANTSTØTTEBRUKERNE	19
Sosial profil	19
Arbeidsprofil	21
Holdning til kontantstøtteordningen	24
Foreløpig oppsummering	31
4 SAMVÆR MELLOM FORELDRE OG BARN. ARBEIDSFORDELING MELLOM KJØNNENE	33
Småbarnsforeldrenes yrkesaktivitet	33
Småbarnsforeldrenes tilsyn med egne barn	37
Arbeidsfordeling i hjemmet	40
Foreløpig oppsummering	44
5 BARNEHAGE- OG DAGMAMMABRUK	47
Barnehagebruken videre framover	51
Foreløpig oppsummering	54
6 MULIGHET TIL Å VELGE ØNSKET OMSORGSFORM	56
Foreløpig oppsummering	58
7 YRKESAKTIVITET OG TILSYNSBRUK HOS MØDRE MED HØY OG LAV UTDANNING	60
Foreløpig oppsummering	67
8 YRKESAKTIVITET HOS MØDRE I HELSE- OG SOSIALSEKTOREN	68
Foreløpig oppsummering	70
9 OPPSUMMERING	71
Kjennetegn ved kontantstøttebrukerne	71
Samvær mellom foreldre og barn. Arbeidsfordeling mellom kjønnene	72
Barnehage- og dagmammabruk	75
Mulighet til å velge ønsket omsorgsform	76
Yrkesaktivitet og tilsynsbruk hos mødre med høy og lav utdanning	76
Yrkesaktivitet hos mødre i helse- og sosialsektoren	77
SUMMARY	79
LITTERATURLISTE	83

Sammendrag

Rapporten gir en oversikt over hvilke endringer som har inntruffet i småbarnsfamilienes organisering av hverdagen etter kontantstøttens innføring. Det blir tatt utgangspunkt i stridsspørsmålene som har vært fremme i debatten om ordningen.

Problemstillingene blir belyst ved hjelp av to utvalgsundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Den første fant sted våren 1998, i forkant av at kontantstøtteordningen trådte i kraft. 3500 småbarnsmødre ble tilsendt skjema med spørsmål om familiens barnepass, yrkesaktivitet og økonomi, samt forventet bruk av den kommende støtten. Den andre undersøkelsen ble utført våren 1999, da ordningen hadde vært virksom i et halvt år. Her ble data samlet inn gjennom telefonintervjuer. Hele 1998-utvalget inngikk som del av det nye, med unntak av mødrene som ikke lenger hadde barn under skolealder. Derest ble utvalget supplert med kvinner som hadde fått barn etter forrige undersøkelse. Temaområdene fra første runde ble fulgt opp, men i forhold til kontantstøtten var det nå snakk om faktisk og ikke forventet bruk.

Analysen viser at andelen småbarnsfamilier som mottar støtte øker med synkende sosial status, både når vi ser på morens utdanning og inntekt, og familiens samlede årsinntekt. Også morens tilknytning til arbeidsmarkedet har betydning for det å benytte ordningen. Mødre med lav yrkesaktivitet mottar oftere kontantstøtte enn mødre med høy yrkesaktivitet. Andelen mottakere er størst for mødre som er hjemmearbeidende eller arbeidsledige. Blant de yrkesaktive gir ukurant arbeidstid hyppigere bruk enn normal arbeidstid.

Småbarnsmødre/småbarnsforeldre er generelt positive til mer samvær med sine barn, og rangerer tiltak som skal kunne gjøre det mulig å tilbringe mer tid med barna høyere enn forslag om å gjøre barnehage tilbudet mer tilgjengelig. Men selv blant mødrene som mottar kontantstøtte, er det bare en tiendedel som ser på denne ordningen som det beste tiltaket for å hjelpe småbarnsfamiliene.

Mødrenes holdninger til kontantstøtten er lite stabile, mellom de to undersøkelsene skifter mange syn på hvorvidt de synes ordningen kan sies å være et bra eller et dårlig tiltak. Noen flere går i negativ enn i positiv retning. Dette kan skyldes at man på det siste tidspunktet har fått erfaring

med hvordan ordningen virker, og dette har skuffet eller gitt en positiv overraskelse i forhold til forventningene.

Mødrene som våren 1999 mottar kontantstøtte har redusert yrkesaktiviteten, gått ut av yrkeslivet eller befinner seg i permisjon i langt større grad enn mødrene som ikke mottar støtte for et barn i kontantstøttealder. De mer beskjedne endringene som har inntruffet i småbarnsmødrenes yrkesaktivitet på gruppenivå, gjør det imidlertid klart at vi må være forsiktige med å regne hele forskjellen mellom de to mødregruppene som en effekt av kontantstøtteordningen. Andelen som er uten inntektsgivende arbeid blant mødre med yngste barn mellom ett og tre år er uendret våren 1999 sammenliknet med året før. Men mens det var relativt flere heltids- enn deltidsarbeidende småbarnsmødre i 1998, er forholdet motsatt i 1999. Nedgangen kommer i forhold til det å arbeide mer enn normal arbeidsuke. Blant småbarnsfedrene er fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret.

Ett- og toåringene blir passet av sine foreldre i noe større grad våren 1999 enn året før. Gjennomsnittlig antall timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene har gått ned med 2,3 timer i den yngste årsklassen og 2,5 timer i den eldste. Våren 1999 har 33 prosent av barna som det mottas kontantstøtte for, tilsyn på dagtid/i arbeidstiden som ikke inkluderer foreldrene, mens andelen er hele 89 prosent blant barna det ikke mottas støtte for.

Våren 1999 mottas det kontantstøtte for 83 prosent av ettåringene og 70 prosent av toåringene. For de aller fleste dreier det seg om full kontantstøtte. Barnehageandelen i de to årsklassene har blitt redusert med henholdsvis 6 og 3 prosentpoeng. For ettåringene har andelen som passes av dagmamma eller praktikant økt med 4 prosentpoeng, blant toåringene er andelen uendret.

Ser vi på hele barnegruppen under skolealder, er andelen med barnehageplass høyere våren 1999 enn våren 1998. Ut fra søknader og foreldrenes planer om å beholde plasser er det fremdeles potensiale for vekst i barnehagesektoren. Dette gjelder også kontantstøttebarna, dersom tilbudet tilrettelegges i form av flere deltidsplasser.

Våren 1999 er det noe mindre vanlig at en ett- eller toåring er i barnehage dersom foreldrene ikke ønsker denne tilsynsordningen. Men det er også en liten økning i andelen barn som ikke har plass der foreldrene foretrekker barnehage.

En sammenlikning av arbeidsdeltakelsen hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år etter utdanning i 1998 og 1999, viser at mens yrkesaktiviteten i hovedsak er uendret for de med lav utdanning, er den klart redusert blant de høyt utdannede mødre. Nedgangen i den siste mødregruppen kommer ikke ved at flere har gått helt ut av yrkeslivet, men ved en samlet reduksjon i arbeidstid. Deltakelsen på arbeidsmarkedet blant småbarnsmødre med høy og lav utdanning har altså blitt likere etter kontantstøttens innføring.

Utviklingen i tilsynsbruken for ett- og toåringer er stort sett parallell blant barn av mødre med høy og lav utdanning. Unntaket er økningen i andelen barn som blir passet kun av foreldrene der moren har høy utdanning. Denne andelen er uendret hos barn av lavt utdannede mødre.

Mødre i helse- og sosialsektoren som mottar kontantstøtte har ikke redusert yrkesaktiviteten sin eller blitt hjemme i større grad enn mottakere i «andre» sektorer (det vil si alle sektorer utenom helse- og sosial, barnehage og skole). Det er tvert imot noen flere som har gått ut av yrkeslivet i den siste gruppen. Nærmere halvparten av mødre innenfor helse- og sosialsektoren som oppgir å ha redusert yrkesaktiviteten eller at de er blitt hjemmевærende, mener dette ville vært situasjonen uavhengig av støtten. Dette tilsvarer også det som oppgis av mødre i «andre» sektorer.

En hovedkonklusjon på analysen må bli at endringene som har funnet sted så langt, er forholdsvis små. Det kan tenkes at disse viser begynnelsen på nye tendenser som kan vokse seg mer betydningsfulle, men dette kan vi nødvendigvis ikke si mer om før ordningen har vært i drift i et lengre tidsrom.

1 Innledning

Innføring av kontantstøtte til småbarnsfamilier som ikke benytter barnehage ble vedtatt av Stortinget 10. juni 1998, med stemmene fra regjeringspartiene; Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, sammen med Høyre og Framskrittspartiet. Vilåårene for en families rett til støtte er barn mellom fylte ett og fylte tre år, som ikke benytter fulltidspllass i en statlig støttet barnehage (Innst.S. nr. 200 (1997/98)). Ved kortere oppholdstider får familien delvis kontantstøtte.

Ordnningen trådte i kraft 1. august 1998 for ettåringer, og 1. januar 1999 for toåringer.¹ Ved innføringen tilsvarte utbetalingssatsene statens tilskuddstrinn for ukentlig oppholdstid i barnehage. Kontantstøttesatsene ble imidlertid redusert da ordningen ble utvidet 1. januar.²

Tabell 1.1: Kontantstøtteutbetaling etter avtalt oppholdstid i barnehage, gjeldende satser fra 1.8.1998 og fra 1.1.1999

Ukentlig oppholdstid i barnehage	Prosentandel støtte	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.8.1998)	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.1.1999)
0 timer	100	36 000	27 156
T.o.m. 15 timer	80	28 800	21 720
16-20 timer	60	21 600	16 284
21-30 timer	45	16 200	12 216
31 timer eller mer	0	0	0

Ny endring kom 1. august 1999 med en femdeling av satsene; 8 timers intervaller i oppholdstid skulle heretter tilsvare støtteandeler på 20 prosent. Fra 1.januar 2000 er satsene igjen tilbake til opprinnelig nivå, det vil si at full kontantstøtte gir utbetaling på 36 000 i året.

¹ Barn som fylte to år i perioden mellom disse datoene falt ikke ut av ordningen, men fortsatte å få utbetalinger.

² Regjeringen hadde store problemer med å få kontantstøtteordningen igjennom i Stortinget p.g.a. den beregnede kostnadsrammen på nærmere tre milliarder kroner i året. For å gjøre ordningen mindre av et økonomisk løft til å begynne med, ble det foreslått at familier som mottok støtte skulle miste småbarnstillegget for det aktuelle barnet. Dette ble imidlertid vurdert dithen at det ville ha gått uforholdsmessig mye utover de som hadde delvis kontantstøtte. I stedet ble alle satsene redusert med 25 prosent, og småbarnstillegget beholdt ubeskåret.

Tabell 1.2: Kontantstøtteutbetaling etter avtalt oppholdstid i barnehage, gjeldende satser fra 1.8.1999 og fra 1.1.2000

Ukentlig oppholdstid i barnehage	Prosentandel støtte	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.8.1999)	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.1.2000)
0 timer	100	27 156	36 000
1-8 timer	80	21 720	28 800
9-16 timer	60	16 284	21 600
17-24 timer	40	10 860	14 400
25-32 timer	20	5 436	7 200
33 timer eller mer	0	0	0

Det ble vedtatt at støtten ikke skal skattlegges og heller ikke samordnes med andre trygdeytelser som kompenserer for bortfall av inntekt. Hvorvidt ordningen også skal holdes utenfor sosialhjelpsberegningen var det i utgangspunktet opp til den enkelte kommune å bestemme. En undersøkelse gjort av Kommunal Rapport viste at 80 prosent av kommunene trakk kontantstøtten fra sosialhjelpen (Aftenposten 8.3.99). I utjamningsmeldinga (St.meld. nr. 50 (1998/99)) råder imidlertid regjeringen kommunene til å se bort fra kontantstøtten når sosialhjelp beregnes.

Formålet med kontantstøtteordningen var for det første å gi småbarnsforeldre mulighet til i større grad å ta omsorgen for egne barn selv. Dernest skulle ordningen bidra til reell frihet i småbarnsforeldrenes valg av omsorgsform for sine barn. Til sist skulle den gi mer likhet i de statlige overføringene den enkelte familie mottar til barneomsorg (St.prp. nr. 53 (1997/98)).

Motstanderne av kontantstøtten frykter at ordningen vil komme til å ha en rekke negative konsekvenser.³ Man regner med at det i første rekke vil være småbarnsmødre som reduserer yrkesaktiviteten sin, ikke fedrene, og at vi vil få en tilbakevending til gamle kjønnsrollemønstre der mor er hjemmearbeidende og far utearbeidende. Dette tror man imidlertid i hovedsak vil gjelde kvinner i lavtlønnede yrker. Kvinner med høyere stillinger vil i stedet benytte støtten til å ha dagmamma eller praktikant, noe som gir økende klasseskille mellom ulike kvinnegrupper. Videre ser man for seg at helse- og sosialsektoren vil tappes for arbeidskraft på områder som fra før

³ Argumentene er hentet fra avisdebatten om kontantstøtten.

sliter med dårlig bemanning, fordi arbeidsstyrken i pleie- og omsorgsyrkene i hovedsak består av kvinner, mange av dem i fertil alder.

Når det gjelder tilsynsbruk antar man at det vil ønskes barnehageplass for færre barn, slik at eksisterende barnehager vil få problemer og utbyggingen av nye barnehager stanse opp. Tilbudet om barnehageplass vil kunne forsvinne, spesielt på mindre steder, og dermed i realiteten gi småbarnsforeldre mindre valgfrihet. Familier der barna spesielt trenger å være i barnehage fryktes å være mest tilbøyelige til å holde dem hjemme. Dette gjelder barn av ressurssvake foreldre og barn av innvandrere. Et raskt voksende dagmammamarked vil sannsynligvis for en stor del komme i form av svart arbeid, og bli uoversiktlig og vanskelig å kvalitetssikre.

May-Linda Magnussen (1999) har analysert de ulike politiske partienes argumentasjon rundt kontantstøtten.⁴ Under det som til tider har kunnet være en forvirrende debatt, har hun funnet klare mønstre i argumentene som er brukt på begge sider.

Gjennom kontantstøtteordningen ønsker Sentrumspartiene, Høyre og Fremskrittspartiet å gi mer støtte til den private barneomsorgen. Dette mener partiene gir økt valgfrihet, økt rettferdighet, og økt likestilling mellom ute- og hjemmearbeidende. Dertil håper de på mindre lønnsarbeid blant foreldre for å øke samværet mellom foreldre og barn, noe som de tror vil gi et bedre samfunn. Til forskjell mener Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti at økt støtte til privat omsorg vil føre til færre barnehager, noe som betyr dårligere barnetilsyn. Dessuten vil det bli færre kvinner i lønnet arbeid, og dermed mindre likestilling mellom menn og kvinner, mangel på arbeidskraft og reduserte skatteinntekter. Partiene er med andre ord uenige om hva som blir de faktiske konsekvensene av kontantstøttens innføring, men de er i vel så stor grad uenige om hva som er en ønsket utvikling.

Rapportens disposisjon

I den foreliggende rapporten blir virkninger av kontantstøtteordningens innføring belyst ved hjelp av to spørreundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Det blir i analysen tatt utgangspunkt i stridsspørsmålene som har vært fremme i debatten om ordningen. *Kapittel 3* dreier seg om hvilke

⁴ I sin hovedoppgave har Magnussen i første rekke gått igjennom stortingsforhandlingene. I tillegg har hun sett på offentlige utredninger, partiers manifeste og handlingsprogrammer, og artikler i aviser og tidsskrifter.

mødre som velger å benytte seg av kontantstøtten. Varierer bruken med sosiale bakgrunnsvariabler eller med egenskaper ved mødrenes yrkesaktivitet? Kapitlet tar dessuten for seg småbarnsmødrenes holdninger til ordningen. I *kapittel 4* analyseres spørsmålet om foreldrene benytter kontantstøtten til å øke samværet med sine barn. Er deres yrkesaktivitet og bruk av andre tilsynsordninger redusert? Videre blir det undersøkt om eventuelt økt pass fra foreldrenes side i første rekke involverer mødre, og om arbeidsfordelingen mellom kjønnene har endret seg. *Kapittel 5* omhandler utviklingen i bruken av barnehage og dagmamma, og det blir på bakgrunn av foreldrenes ønsker beregnet barnehageandeler for barnehageåret 1999/ 2000. I *kapittel 6* blir det sett nærmere på om samsvaret mellom faktisk og foretrukket tilsyn har økt. Spørsmålet om kontantstøtte gir større skille i yrkesaktiviteten hos mødre med høy og lav utdanning, og deres bruk av tilsynsordninger, blir forsøkt besvart i *kapittel 7*. Ordningens betydning for yrkesaktiviteten til mødre som arbeider innenfor helse- og sosialsektoren behandles i *kapittel 8*. Til slutt blir det en oppsummering i *kapittel 9*.

En nærmere gjennomgang av datagrunnlaget følger i *kapittel 2*.

2 Datamaterialet

Som en del av Barne- og familiedepartementets evaluering av kontantstøtten har Statistisk sentralbyrå gjennomført to utvalgsundersøkelser for å kartlegge småbarnsfamiliers situasjon med hensyn til bruk av tilsynsordninger, yrkesdeltakelse, og økonomi – før og etter kontantstøttens innføring.

Den første undersøkelsen ble gjennomført våren 1998 i form av en *postenquete*. Utvalget bestod av 3500 småbarnsmødre trukket på landsbasis fra SSBs sentrale personregister, 2500 av disse med barn født 1.1.92 eller senere (det vil si barn under skolealder), samt en tilleggsgruppe på 1000 mødre med barn født 1.1.96 eller senere (det vil si barn som kom til å være aktuelle for kontantstøtten når denne trådte i kraft). 2436 mødre svarte på tilsendt skjema, en svarprosent på 70.

Generelle spørsmål om yrkesdeltakelse, økonomi og tilsynsordninger ble stilt til hele utvalget. På de spørsmålene der det var aktuelt ble mødrene bedt om opplysninger både for seg selv og sin ektefelle/samboer. Mødre med «kontantstøttebarn» fikk dessuten spørsmål om planer i forhold til bruk av den kommende ordningen.⁵

I oppfølgingsundersøkelsen våren 1999 ble data samlet inn gjennom *telefonintervjuer*. Hele 1998-utvalget inngikk som del av det nye, med unntak av mødrene som ikke lenger hadde barn under skolealder.⁶ Dermed måtte utvalget suppleres med kvinner som hadde fått barn etter forrige undersøkelse, og der dette enten var det første barnet eller der eldre søsken var født før 1992. Denne gruppen ble overrepresentert slik at utvalgsbrøken skulle bli den samme som for mødre med barn født i 1996 eller senere, gruppen som var overrepresentert i 1998-utvalget.⁷ Samlet utvalgsstørrelse ble på 3872 mødre. 3334 av disse deltok i undersøkelsen, det vil si 87 prosent. Svarprosenten var høyere for panelet, 92 prosent av de som hadde svart på spørreskjemaet i 1998 ble intervjuet per telefon. I denne omgangen ble det også stilt noen få spørsmål til fedrene i husholdninger med barn i kontantstøttealder. Svarprosenten her var 89.

⁵ Datamaterialet er presentert av SSB i Rønning (1998).

⁶ Når de samme intervjuobjektene undersøkes på ulike tidspunkt har vi en panelstudie (Hellevik 1999). Et panel gjør det mulig å se endringer på individnivå i tillegg til gruppenivå.

⁷ For at utvalget av mødre med barn født i 1996 eller senere skulle bli selvveiende, ble det også supplert med kvinner som hadde nest yngste barn født fra 1992 til 1995 (Reppen og Rønning 1999).

Undersøkelsen fulgte opp temaområdene fra forrige runde, men spørsmålssettet var mer omfattende og kartleggingen derfor grundigere. I forhold til kontantstøtten var det nå snakk om faktisk og ikke forventet bruk, da ordningen hadde vært virksom i rundt et halvt år for ettåringene og to måneder for toåringene.⁸

I en del av tabellene i rapporten er det barna som er analyseenhet. Familier med flere barn i den aktuelle alderen vil i de tilfellene være representert med flere enheter. I begge undersøkelsene ble det bedt om opplysninger for opp til tre barn under skolealder.⁹ Antall barn er 3298 i 1998 og 4659 i 1999.

Datakvalitet

Datainnsamlingen i 1999 foregikk ved edb-assistert telefonintervjuing. Intervjuerne leser da opp spørsmålene fra dataskjerm, og registrerer svarene direkte. Alle hopp i spørreskjemaet blir forhåndsprogrammert, dermed reduseres muligheten for at intervjuobjekter blir bedt om å svare på uaktuelle spørsmål, eller *ikke* får spørsmål som gjelder dem. Det er videre lagt inn grenser for gyldige verdier, og feilmeldinger dersom det oppstår inkonsistente svarmønstre. Alt i alt skal dette redusere omfanget av «støy» i 1999-materialet sammenliknet med 1998.¹⁰

I 1998 ble spørreskjemasvarene overført til elektronisk data ved optisk lesing. Denne framgangsmåten utelukker punchefeil som kan skje ved manuell registrering, men svarene kan bli lest eller tolket feil. Faren er større ved tallrekker enn ved enkle markeringer. Statistisk sentralbyrå foretok ekstra sjekkerunder av flere av tallspørsmålene, og fant da ganske riktig feil som ble rettet opp.¹¹

Når informasjon om tilsynsbruk skal hentes inn for opptil tre barn under skolealder, gir 1999-opplegget bedre datakvalitet. I den postale

⁸ Datamaterialet er presentert av SSB i Reppen og Rønning (1999).

⁹ Er det flere enn tre småbarn i familien kommer ikke den/de eldste med i undersøkelsen, men dette gjelder ytterst få familier.

¹⁰ Faren er at det oppstår gjennomgående programmeringsfeil, som da vil gi systematisk feilregistrering.

¹¹ I rapporten er barnas alder beregnet ut fra optisk leste fødselsdatoer. En del barn måtte filtreres ut fordi den oppgitte datoen var mangelfull/uklar, eller fordi den tilsa at barnet var i skolealder. Når det på et senere tidspunkt ble hentet fram registerbaserte fødselsdatoer, viste det seg at det også forekom feilregistreringer i de opprinnelige variablene som sannsynligvis skyldtes den optiske lesingen. Tall som 1 og 7, 4 og 9 og 3 og 8 var byttet om. Fordelingene i de tabellene der barnas alder inngår ble imidlertid nesten ikke endret hvis de nye aldersvariablene ble brukt.

undersøkelsen ble intervjuobjektene bedt om å krysse av for yngste – nest yngste – tredje yngste barn for hvert av spørsmålene. Her har noen mødre gått i surr, det er flere eksempler på at søskenrekkefølgen er byttet om i de oppgitte fødselsdatoene. Men vi vet ikke hvorvidt mødrene også tenkte omvendt når de svarte på de videre spørsmålene, dermed blir det i disse tilfellene usikkert hvilket barn det egentlig dreier seg om under kategoriene yngste, nest yngste, tredje yngste. I 1999 var rekkefølgen programmert inn etter fødselsdato, og man brukte barnas navn i spørsmålsstillingen, noe som skulle gjøre det vanskelig å ta feil.

Typen av datainnsamlingsopplegg vil i enkelte tilfeller kunne ha betydning for svarene som oppgis, og dermed være en del av forklaringen på eventuelle forskjeller man finner. Dette gjelder for eksempel spørsmål der noen svar kan oppfattes som sosialt lite akseptable, og derfor være vanskeligere å oppgi i et telefonintervju enn ved selvutfylling (Hellevik, O. 1999). Spørsmål om barnetilsyn og yrkesaktivitet vil sannsynligvis i liten grad berøres av denne problematikken. Men at det i 1999 er en gjennomgående lavere «vet ikke»-andel enn i 1998 er trolig en intervjuereffekt.

Det er eksempler på forskjeller mellom spørreskjemaene når det gjelder utformingen av enkeltspørsmål og av spørsmålskombinasjoner. Dette kan tenkes å gi variasjoner i svarfordelingene som ikke skyldes en reell endring. Videre er det en større mengde spørsmål i 1999 enn i 1998, slik at spørsmålenes kontekst blir ulik. Fordi andre spørsmål i samme skjema vil kunne påvirke svarene som gis, kan dette også være en mulig forklaring på endringer mellom de to undersøkelsene (Hellevik, O. 1999).

En del svarmønstre er inkonsistente, for eksempel når en mor på spørsmål om tilknytning til arbeidslivet krysser av for andre alternativer enn yrkesaktiv på heltid eller deltid, men samtidig svarer et høyt antall timer på spørsmål om gjennomsnittlig arbeidstid i uken. For mødrene i panelet er det dessuten tilfeller av dårlig samsvar mellom svar som er oppgitt i 1998 og i 1999, der dette er mulig å sjekke. Uoverensstemmelsene kan skyldes feil som har oppstått under innsamling eller bearbeiding av datamaterialet. Det kan imidlertid også være forvirring hos mødrene om hva de egentlig svarer på. Spesielt er registreringen av yrkesaktivitet problematisk. Mødre med små barn befinner seg i en spesiell situasjon arbeidsmessig, blant annet p.g.a. fødselspermisjonen. Svarene skal gis ut fra den yrkesaktiviteten man har «vanligvis», men det kan tenkes at dette glemmes av enkelte under utfyllingen eller underveis i intervjuet.

Tidligere NOVA-publikasjon

En analyse av 1998-materialet kom ut som NOVA-rapport i begynnelsen av 1999 (Hellevik, T. 1999). Formålet med rapporten var todelt. For det første ga den en oversikt over småbarnsmødrenes deltakelse på arbeidsmarkedet og bruken av barnetilsynsordninger på 90-tallet, fram til situasjonen et halvt år før kontantstøtten ble innført. Deretter ble det sett på forventninger til bruk av kontantstøtteordningen og hvordan familiene som planla å motta støtte ønsket å innrette seg med hensyn til deltakelse på arbeidsmarkedet og barnepass, og i hvilken grad de tidligere utviklingsmønstrene ville endres som følge av forventede tilpasninger til kontantstøtten.

I undersøkelsesperioden var ordningen ikke vedtatt innført. Heller ikke var detaljene ferdig utformet, for eksempel muligheten for å ha barnet i deltidsbarnehage og motta delvis kontantstøtte. Resultatene viste hva småbarnsforeldre *trodde* de ville gjøre et halvt år senere, mens det ennå hersket usikkerhet rundt ordningen. Sannsynligheten for at familiene valgte andre løsninger når det kom til stykket, er med andre ord ikke ubetydelig.

Å kunne si noe om mer *langsiktige* virkninger av kontantstøtteordningen ut fra 1998-materialet ble vanskelig gjort av at bare en mindre andel av barna som var med i undersøkelsen ville kunne bruke ordningen i fulle to år.¹² Analysen viste at mødre med barn som var aktuelle for ordningen i et kortere tidsrom, i langt mindre grad forventet å benytte støtten. Vi har dermed en gruppe barn som i forhold til tilbudet om kontantstøtte ikke er representative for de som kommer til senere.

Denne begrensningen er fremdeles til stede i 1999-materialet. Blant barna som er mellom ett og to år på undersøkelsestidspunktet, har tre fjerdedeler kunnet bruke kontantstøtten fra de fylte ett år, men en fjerdedel måtte vente opp til tre måneder på at ordningen kom i gang. For de som er mellom to og tre kunne tre fjerdedeler benytte kontantstøtte fra 1. august 1998, da de var mellom ett år og tre måneder og (ikke fylte) to år. Den siste fjerdedelen måtte vente på at kontantstøtten ble utvidet til også å gjelde toåringer, og var da aktuelle for ordningen i fra fire til seks måneder. Beslutningene som er gjort av foreldrene overfor «kontantstøttebarna» i det foreliggende datamaterialet er altså gjort under andre betingelser enn det som er tilfellet for barn i senere årskull, og vil derfor kunne tenkes å avvike.

¹² Dette gjaldt kun en halv årsklasse. I tillegg var det en full årsklasse som kunne få støtte i fra ett til opp mot to år, og en siste halv årsklasse som kunne få støtte i fra én til syv måneder når andre fase av ordningen trådte i kraft 1. januar 1999.

3 Kjennetegn ved kontantstøttebrukerne

Sosial profil

En av regjeringens tre begrunnelser for kontantstøtte er en mer rettferdig fordeling av statens tilskudd til småbarnsfamiliene. De totale kostnadene for en barnehageplass er langt større enn det foreldrene betaler for oppholdet, med størst differanse for de yngste barna. Det skjer med andre ord betydelige overføringer gjennom barnehagesubsidiene. Disse subsidiene har hittil familier med høy sosial status i sterkest grad nytt godt av, ved oftere å benytte seg av barnehagetilbudet enn foreldre med lav status.

Den sosiale skjevheten i barnehagebruk var fremdeles tilstede i 1998. En oversikt over bruk og etterspørsel etter barnehageplass (Hellevik, T. 1999) ga imidlertid ingen indikasjon på at dette skyldtes ulik behandling av søkere fra ulike sosiale lag (målt ved mors utdanning). Forskjellen var en følge av søkervirksomheten, og dermed trolig av et preferansemønster. Det virker derfor rimelig å vente at bruken av kontantstøtte vil ha motsatt sosial profil, så lenge berettigelse til støtten avhenger av hvorvidt barnet bruker en statlig subsidiert barnehageplass. Andelen som *forventet* bruk våren 1998 var da også høyere for mødre med lav enn for mødre med høy utdanning. Videre sank den med økende inntekt, både morens egen arbeidsinntekt og familiens samlede årsinntekt (Hellevik, T. 1999).

Våren 1999 er sammenhengen mellom mors utdanningsnivå og mors brutto arbeidsinntekt, og *faktisk* kontantstøttebruk klar (tabell 3.1 og 3.2). Andelen som mottar støtte synker når vi går fra lav til høy utdanning, og fra laveste til høyeste inntektsgruppe. Prosentdifferansene er på henholdsvis 14 og 24 poeng. For husholdningens samlede bruttoinntekt er differansen mellom ytterkategoriene på 17 prosentpoeng, men det er først når inntekten passerer 460 tusen at andelen kontantstøttmottakere begynner å synke (tabell 3.3).¹³

¹³ I tabell 3.2 og 3.3 vil årsaksretningen også kunne gå motsatt vei, det å motta kontantstøtte påvirker familiens inntekt fordi én eller begge foreldre endrer sin tilknytning til arbeidslivet. Sannsynligvis vil det i første rekke være snakk om redusert yrkesaktivitet og dermed reduserte inntekter. Ifølge to av tre mødre har kontantstøttebruk hatt positiv innflytelse på familiens økonomi (Reppen og Rønning 1999). Men her kommer andre faktorer inn, ikke minst selve kontantstøttesummen, samt valg av barnetilsyn.

Tabell 3.1: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter utdanningsnivå (prosent)

	Mors utdanningsnivå ¹		Totalt
	Lav	Høy	
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	80	66	75
Mottar ikke kontantstøtte	19	33	24
Ubesvart	1	2	2
Basis	(1025)	(609)	(1692)

¹ Registerbasert. Lav utdanning vil si til og med fullført videregående skole/gymnas, høy utdanning påbegynt eller fullført universitets- eller høyskoleutdanning.

Tabell 3.2: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter egen brutto arbeidsinntekt i 1998 (prosent)

	Mors brutto arbeidsinntekt i 1998 (i tusen kroner)				
	0-60	61-130	131-190	191-250	Over 250
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	86	81	76	63	62
Mottar ikke kontantstøtte	13	18	22	35	37
Ubesvart	1	1	2	2	1
Basis	(344)	(343)	(332)	(307)	(290)

Tabell 3.3: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter husholdningens brutto årsinntekt i 1998 (prosent)

	Husholdningens brutto årsinntekt i 1998 (i tusen kroner) ¹				
	0-240	241-370	371-460	461-600	Over 600
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	78	82	79	71	61
Mottar ikke kontantstøtte	20	17	19	27	37
Ubesvart	2	1	1	2	2
Basis	(353)	(327)	(354)	(368)	(290)

¹ Kontantstøtte, samt barnetrygd, er ikke regnet med.

I tabell 3.4 ser vi betydningen av morens utdanningsnivå og husholdningens årsinntekt på bruken av kontantstøtte i sammenheng. Vi finner her at både inntekt og utdanning korrelerer ganske klart med kontantstøttebruk også når vi har fjernet den delen av den opprinnelige sammenheng som skyldtes innvirkning fra den andre variabelen. Delsammenhengene blir på henholdsvis 8 og 16 prosentpoeng for utdanning (82 minus 74 prosent, 75 minus 59 prosent), 7 og 15 prosentpoeng for inntekt (82 minus 75 prosent, 74 minus 59 prosent). Mer interessant er det at det foreligger samspill, det vil si at effekten av variablene varierer alt ettersom hvilken verdi vi holder konstant på kontrollvariabelen. Inntekt har større betydning for kontantstøttebruk når mor har høy utdanning enn når hun har lav,¹⁴ og utdanning har større betydning når familiens årsinntekt er høy enn når den er lav, et klart positivt samspill.

Tabell 3.4: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter utdanningsnivå og husholdningens brutto årsinntekt i 1998 (prosent)

Husholdningens brutto årsinntekt i 1998 ²	Mors utdanningsnivå ¹			
	Lav		Høy	
	0-460 tusen	Over 460 tusen	0-460 tusen	Over 460 tusen
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	82	75	74	59
Mottar ikke kontantstøtte	17	23	24	39
Ubesvart	1	2	1	2
Basis	(727)	(298)	(266)	(343)

¹ Registerbasert. Lav utdanning vil si til og med fullført videregående skole/gymnas, høy utdanning påbegynt eller fullført universitets- eller høyskoleutdanning.

² Kontantstøtte, samt barnetrygd, er ikke regnet med.

Arbeidsprofil

Våren 1999 er det også en sammenheng mellom morens tilknytning til arbeidsmarkedet og bruk av kontantstøtte. Mens 56 prosent av mødrene

¹⁴ Ved en nedre inntektsgrense på 180 tusen mottar 83 prosent av familiene støtte i laveste inntektsgruppe der moren har lav utdanning, en forskjell på bare ett prosentpoeng sammenliknet med andelen i laveste inntektsgruppe i tabell 3.4. En like liten endring får vi ved en øvre grense på 600 tusen for lavt utdannede mødre. Dersom moren har høy utdanning gir imidlertid tilsvarende inntektsgrenser andeler på 77 og 53 prosent, med andre ord en liten økning i den laveste inntektsgruppen og en noe større reduksjon i den høyeste sammenliknet med andelene i tabell 3.4, og dermed en økende spennvidde.

som har en heltidsstilling benytter ordningen, er andelen 82 prosent for mødre som arbeider deltid, en differanse på 26 prosentpoeng (tabell 3.5). Kontantstøttebruk er mest utbredt blant hjemmearbeidende og arbeidsledige småbarnsmødre, i begge gruppene mottar godt over 90 prosent støtte. Andelen som benytter kontantstøtte blant mødre som er trygdet eller under attføring er på nivå med de deltidsarbeidende mødrene. Blant mødre som studerer, er mottakerandelen på nivå med mødrene i heltidsstilling. I tabell 3.6 ser vi videre at for de yrkesaktive småbarnsmødrene er det relativt flere brukere blant de med ukurant arbeidstid enn blant de med vanlig dagarbeid, og igjen flere blant de som har arbeid helt eller delvis utenom vanlig arbeidstid enn blant de som har skift- eller turnusarbeid. Kontantstøtten ser altså ut til å være mer anvendelig for mødre med bestemte typer arbeidsforhold. Sammenhengen kan tenkes å bli forsterket av at mødre endrer sin yrkesaktivitet fordi de mottar støtte (dette vil det bli sett nærmere på i et senere kapittel).

Tabell 3.5: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter yrkesaktivitet (prosent)

	Mors yrkesaktivitet					
	<i>Heltidsstilling</i>	<i>Deltidsstilling</i>	<i>Trygdet/attføring</i>	<i>Arbeidsledig</i>	<i>Student</i>	<i>Hjemmearbeidende</i>
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	56	82	83	93	55	94
Mottar ikke kontantstøtte	42	16	17	5	43	5
Ubesvart	2	2	-	2	3	1
Basis	(588)	(677)	(65)	(58)	(40)	(223)

Tabell 3.6: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter arbeidstidsordning (prosent)

	Mors arbeidstid		
	<i>Dagarbeid (06.00-18.00)</i>	<i>Arbeid helt eller delvis utenom vanlig arbeidstid</i>	<i>Skiftarbeid/turnusarbeid</i>
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	64	89	80
Mottar ikke kontantstøtte	34	10	20
Ubesvart	2	2	0,4
Basis	(871)	(157)	(235)

Hvis vi for de yrkesaktive småbarnsmødrene ser både stillingstype og arbeidstidsordning i sammenheng med hvorvidt det mottas kontantstøtte (tabell 3.7), får vi en forskjell på hele 37 prosentpoeng mellom mødre som har en deltidsstilling med ubekvem arbeidstid og mødre som arbeider heltid med normal arbeidsuke (90 minus 53 prosent).

Andelen som benytter kontantstøtteordningen blant deltidsarbeidende mødre er 23 prosentpoeng høyere enn andelen blant heltidsarbeidende mødre for de med normal arbeidstid (76 minus 53 prosent), og 24 prosentpoeng høyere for de med ubekvem arbeidstid (90 minus 66 prosent). I tabell 3.7 forekommer det altså ikke samspill, det har ingen betydning for størrelsen på sammenhengen hvilken verdi som holdes konstant på kontrollvariabelen.¹⁵ Vi ser også at prosentdifferansen på 26 poeng fra tabell 3.5 i liten grad endres, den bivariate sammenhengen mellom stillingstype og kontantstøttebruk har med andre ord ikke en komponent som skyldes en effekt av arbeidstidsordning. Kontroll for stillingstype i forhold til arbeidstidsordning fører imidlertid til en nedgang i denne variabelens betydning for kontantstøttebruk. Den opprinnelige differansen på 20 prosentpoeng (andelen som benytter kontantstøtte blant mødre med ukurant arbeidstid er 84 prosent, minus 64 prosent ved normal arbeidstid) er redusert til delssammenhenger på 13 og 14 prosentpoeng.¹⁶

Tabell 3.7: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter yrkesaktivitet og arbeidstidsordning (prosent)

	Mors yrkesaktivitet			
	Heltid		Deltid	
Arbeidstid	Normal	Ubekvem	Normal	Ubekvem
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	53	66	76	90
Mottar ikke kontantstøtte	45	34	22	8
Ubesvart	2	-	2	1
Basis	(461)	(119)	(391)	(267)

¹⁵ Om det foreligger samspill samt størrelsen på dette finner man uansett hvilken av de uavhengig variablene som brukes som kontrollvariabel.

¹⁶ Reduksjonen skyldes at stillingstype og arbeidstidsordning er korrelerte egenskaper ved småbarnsmødrenes yrkesaktivitet. Som vi ser av basistallene i tabell 3.7 innehar langt de fleste med ubekvem arbeidstid en deltidsstilling, hvilket igjen betyr at blant de deltidsarbeidende mødrene er ubekvem og normal arbeidstid ganske likt fordelt, mens det er få mødre i heltidsstilling som ikke har normal arbeidsuke.

Når det gjelder sektortilknytning, er det noe vanligere blant mødre i helse- og sosialsektoren å benytte kontantstøtteordningen sammenliknet med resten av arbeidsmarkedet og noe mindre vanlig blant mødre i barnehagesektoren, men forskjellene er små (tabell 3.8). Skillet offentlig-privat virksomhet har ingen betydning for kontantstøttebruk, mens blant selvstendig næringsdrivende er ordningen mer populær enn blant lønnstakere (tabell 3.9).

Tabell 3.8: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter sektortilknytning (prosent)

	Mors sektortilknytning			
	Helse- og sosialsektoren	Barnehage-sektoren	Skole-sektoren	Andre sektorer
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	74	66	71	69
Mottar ikke kontantstøtte	24	32	29	29
Ubesvart	2	2	-	2
Basis	(333)	(94)	(121)	(743)

Tabell 3.9: Andel mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter virksomhetstype (prosent)

	Mors virksomhetstype		
	Privat virksomhet	Offentlig virksomhet	Selvstendig næringsdrivende
Mottar kontantstøtte for minst ett barn	69	70	80
Mottar ikke kontantstøtte	30	27	16
Ubesvart	1	2	3
Basis	(569)	(661)	(61)

Holdning til kontantstøtteordningen

Så mange som tre fjerdedeler av mødrene med barn mellom ett og tre år benytter seg altså av kontantstøtteordningen våren 1999. Men som vi ser i tabell 3.10 er det bare 11 prosent av disse mødrene som ikke synes et annet tiltak ville vært bedre for å hjelpe småbarnsfamiliene. En fjerdedel har kontantstøtte i en mer restriktiv utgave som førstevalg, der det stilles krav om at én eller begge foreldrene har den daglige omsorgen for barnet. Enda noen flere ønsker i første rekke å utvide fødsels- og adopsjonspermisjonen

til to år. Blant mødre som *ikke* mottar kontantstøtte er forslaget om å redusere småbarnsforeldrenes arbeidsdag mest populært. Også en stor andel har utvidelse av dagens permisjonsordninger øverst på listen. Alt i alt foretrekker småbarnsmødrene ordninger som legger opp til at foreldrene skal kunne tilbringe *mer tid med sine barn*. Tiltak som gjør barnehagetilbudet mer tilgjengelig kommer lenger ned på rangeringen.

Tabell 3.10: Syn på beste tiltak for å hjelpe barnefamiliene,¹ etter kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

	Mottar kontantstøtte	Mottar ikke kontantstøtte
<i>Forslag til tiltak som kan hjelpe barnefamiliene</i>		
Dagens kontantstøtteordning	11	3
Kontantstøtte bare til foreldre som er hjemme	25	10
Utvidet fødsels-/adopsjons permisjon til to år	27	26
Sekstimers arbeidsdag for foreldre	15	31
Flere ferie- og fridager i året til foreldre	3	5
Barnehageplass til alle som ønsker	10	16
Lavere foreldrebetaling i barnehager	4	4
Mer fleksible åpningstider i barnehager	4	5
Vet ikke	1	0,2
Basis	(1261)	(403)

¹ Ut fra spørsmålsformuleringen: Hvilke av disse tiltakene mener du er best hvis du må velge mellom dem?

For mødre uten inntektsgivende arbeid er utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon mindre interessant, andelen som ønsker dette tiltaket er nede i 15 prosent (tabell 3.11). Hjemmeværende mødre vil ha kontantstøtteordning, men synes foreldrene bør passe barna for å motta utbetalinger. Utvidete permisjonsordninger er derimot det vanligste førstevalget hos de yrkesaktive mødrene. Nest størst andel får kontantstøtte med strengere krav til berettigelse hos mødre med deltidsstilling, og sekstimers arbeidsdag hos de med heltidsstilling. Når det gjelder dagens kontantstøtteordning, er den foretrukket av en like stor andel av de deltidsarbeidende mødrene som av de ikke yrkesaktive.

Tabell 3.11: Syn på beste tiltak for å hjelpe barnefamiliene,¹ etter yrkesaktivitet (prosent)

	Mors yrkesaktivitet		
	Heltid	Deltid	Ikke yrkesaktiv
<i>Forslag til tiltak som kan hjelpe barnefamiliene</i>			
Dagens kontantstøtteordning	5	11	12
Kontantstøtte bare til foreldre som er hjemme	12	20	36
Utvidet fødsels-/adopsjonspermisjon til to år	33	29	15
Sekstimers arbeidsdag for foreldre	24	17	14
Flere ferie- og fridager i året til foreldre	5	4	2
Barnehageplass til alle som ønsker	13	9	12
Lavere foreldrebetaling i barnehager	4	5	5
Mer fleksible åpningstider i barnehager	4	5	4
Vet ikke	1	1	1
Basis	(588)	(676)	(427)

¹ Ut fra spørsmålsformuleringen: Hvilke av disse tiltakene mener du er best hvis du må velge mellom dem?

Utvidet permisjon blir vurdert som det beste tiltaket av flest småbarnsmødre både blant de som har vanlig arbeidsdag, arbeid helt eller delvis utenom vanlig arbeidstid, eller skift-/turnusarbeid (tabell 3.12). I den første mødregruppen har også en høy andel sekstimers arbeidsdag som det beste tiltaket. Mødre med arbeid utenom vanlig arbeidstid skiller seg ut som mest positive til dagens ordning med å gi kontantstøtte til småbarnsfamilier som ikke benytter barnehage.

Rangering av de forskjellige tiltakene etter sektortilknytning viser at utvidet permisjon er mest populær uansett sektor (tabell 3.13). Videre har sekstimers arbeidsdag den nest største andelen, men denne andreplassen deles med forslaget om en strengere kontantstøtte blant mødre i barnehagesektoren og kategorien «andre» sektorer. Barnehageansatte er meget negative til *dagens* kontantstøtteordning, men altså ikke til kontantstøtte dersom vi trekker inn betingelsen om å være hjemme.

Tabell 3.12: Syn på beste tiltak for å hjelpe barnefamiliene,¹ etter arbeidstidsordning (prosent)

	Mors arbeidstid		
	Dagarbeid (06.00-18.00)	Arbeid helt eller delvis utenom vanlig arbeidstid	Skiftarbeid/ turnusarbeid
<i>Forslag til tiltak som kan hjelpe barnefamiliene</i>			
Dagens kontantstøtteordning	6	14	9
Kontantstøtte bare til foreldre som er hjemme	16	18	16
Utvidet fødsels-/adopsjonspermisjon til to år	30	32	34
Sekstimers arbeidsdag for foreldre	23	15	14
Flere ferie- og fridager i året til foreldre	5	3	2
Barnehageplass til alle som ønsker	12	7	10
Lavere foreldrebetaling i barnehager	4	5	5
Mer fleksible åpningstider i barnehager	3	5	9
Vet ikke	1	1	-
Basis	(871)	(156)	(235)

¹ Ut fra spørsmålsformuleringen: Hvilke av disse tiltakene mener du er best hvis du må velge mellom dem?

Tabell 3.13: Syn på beste tiltak for å hjelpe barnefamiliene,¹ etter sektortilknytning (prosent)

	Mors sektortilknytning			
	Helse- og sosialsektoren	Barnehage- sektoren	Skole- sektoren	Andre sektorer
<i>Forslag til tiltak som kan hjelpe barnefamiliene</i>				
Dagens kontantstøtteordning	9	3	7	8
Kontantstøtte bare til foreldre som er hjemme	14	21	13	18
Utvidet fødsels-/adopsjonspermisjon til to år	33	36	35	28
Sekstimers arbeidsdag for foreldre	22	21	20	19
Flere ferie- og fridager i året til foreldre	3	2	4	5
Barnehageplass til alle som ønsker	8	9	12	12
Lavere foreldrebetaling i barnehager	4	6	7	4
Mer fleksible åpningstider i barnehager	7	-	2	5
Vet ikke	1	1	-	0,4
Basis	(333)	(94)	(121)	(742)

¹ Ut fra spørsmålsformuleringen: Hvilke av disse tiltakene mener du er best hvis du må velge mellom dem?

Når mødrene blir bedt om å vurdere kontantstøtten uavhengig av de andre forslagene, synes over 60 prosent av de som våren 1999 benytter seg av kontantstøtteordningen at den er et godt tiltak (tabell 3.14).¹⁷ Sammenliknet med holdningen den samme mødregruppen hadde før ordningen var iverksatt er dette imidlertid en tilbakegang på 8 prosentpoeng. Mens 16 prosent av mødrene som mottar støtte har blitt mer positive til ordningen, har 25 prosent blitt mer negative (tabell 3.15).

Tabell 3.14: Holdning til kontantstøtte våren 1998 og våren 1999, etter kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

Vurdering av kontantstøtten som tiltak	Mottar kontantstøtte våren 1999		Mottar ikke kontantstøtte våren 1999	
	I 1998	I 1999	I 1998	I 1999
Svært/ganske godt	69	61	36	32
Verken/eller	16	17	20	17
Svært/ganske dårlig	15	22	44	50
Basis	(857)	(857)	(299)	(299)

Tabell 3.15: Endring i holdning til kontantstøtte våren 1999 sammenliknet med våren 1998, etter kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

	Mottar kontantstøtte våren 1999	Mottar ikke kontantstøtte våren 1999	Totalt
<i>Endring i holdning til kontantstøtte</i>			
Uendret positiv	49	17	40
Uendret negativ	7	29	12
Uendret nøytral	3	4	4
Blitt noe mer positiv ¹	11	13	12
Blitt mye mer positiv ²	5	9	6
Blitt noe mer negativ ³	15	16	15
Blitt mye mer negativ ⁴	10	12	11
Basis	(857)	(299)	(1156)

¹ Gått fra svært/ganske dårlig til verken/eller, eller fra verken/eller til svært/ganske godt.

² Gått fra svært/ganske dårlig til svært/ganske godt.

³ Gått fra svært/ganske godt til verken/eller, eller fra verken/eller til svært/ganske dårlig.

⁴ Gått fra svært/ganske godt til svært/ganske dårlig.

¹⁷ I begge undersøkelsene ble det skilt mellom hvorvidt intervjuobjektene synes tiltaket var svært eller ganske godt/dårlig. I tabellen er imidlertid disse kategoriene slått sammen. Dette fordi et skifte mellom *svært* og *ganske* kan tenkes å være et produkt av undersøkelsesopplegget, at man i mindre grad plasserer seg selv i ytterkategoriene når man snakker med en intervjuer i telefon enn når man selv fyller ut et spørreskjema.

Blant mødre med barn i ett- og toårsalderen som ikke mottar støtte våren 1999 er det 32 prosent som likevel synes ordningen er et svært eller ganske godt tiltak (tabell 3.14). Dette er på samme måte som for kontantstøttebrukerne en svak tilbakegang sammenliknet med holdningsfordelingen i mødregruppen ett år tidligere. På individnivå har 22 prosent av mødrene blitt mer positive fra 1998 til 1999 og 28 prosent mer negative (tabell 3.15). Halvparten av mødrene som ikke mottar støtte har med andre ord skiftet syn på kontantstøtten, mens den tilsvarende andelen for mødre som mottar støtte var 41 prosent.

Selv om mødrene blir bedt om å oppgi synspunkt på et tiltak som angår dem direkte, er det i løpet av en ettårsperiode ganske lav holdningsstabilitet. Men mens mødrene på det første tidspunktet uttalte seg om en ordning som fremdeles ikke var innført, har de i den siste undersøkelsen fått erfaring med hvordan den virker. For noen kan kontantstøtten ha vært en positiv overraskelse, mens andre kan ha hatt forventninger som ikke ble innfridd.¹⁸ Et dårlig samsvar mellom barnas oppholdstider i barnehage og utbetaling av delvis støtte, har nok gitt mange småbarnsforeldre en negativ opplevelse av kontantstøtteordningen.¹⁹

I tabell 3.16 og 3.17 ser vi utviklingen fra 1998 til 1999 i synet på utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon. Mødrene som våren 1999 mottar støtte var våren 1998 litt mer positive til utvidet permisjon enn til kontantstøtteordningen, prosentdifferansen var på 7 poeng (tabell 3.16 sammenliknet med tabell 3.14). Men mens disse mødrene har blitt mer negative til kontantstøtte, har dreiningen gått i positiv retning for fødselspermisjon, slik at forskjellen i 1999 er på 18 prosentpoeng. Mødregruppen som ikke har tatt i bruk kontantstøtte har samlet sett blitt litt mer negative til begge de to ordningene, men de er i utgangspunktet overveldende mer positive til utvidet fødselspermisjon. Prosentdifferansen er på begge tidspunktene på 52 poeng.

¹⁸ De to ulike formene for undersøkelsesopplegg kan også være en del av forklaringen på den lave stabiliteten. I en intervju situasjon kan det være en tendens til at noen intervjuobjekter ubevisst søker å gi svar de tror intervjueren vil like (Hellevik, O. 1999), og derfor oppgir et annet standpunkt enn i den postale undersøkelsen.

¹⁹ Fordi en barnehagedag regnes som 8 ½ time, betyr dette at et barn som er i barnehage fire dager i uken ikke vil få utbetalt kontantstøtte. Det kan synes urettferdig at denne oppholdstiden ikke i stedet gjør familien berettiget til 20 prosent støtte. Tilsvarende gjelder for de andre satsene. For eksempel regnes to dager i barnehage som et opphold på 17 timer, dermed får man utbetalt 40 prosent støtte, ikke 60 som for mange virker mer naturlig.

Til forskjell fra kontantstøtte, har utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon så langt bare vært fremme som et forslag fra den politiske venstresiden, og har sånn sett lik status på de to tidspunktene. Ser vi endringene på individnivå er det også færre som har skiftet standpunkt i forhold til dette siste tiltaket, det gjelder 25 prosent av alle småbarnsmødrene (tabell 3.17). Noen flere har blitt mer positive enn det motsatte.

Tabell 3.16: Holdning til utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon våren 1998 og våren 1999, etter kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

Vurdering av utvidet permisjon som tiltak	Mottar kontantstøtte våren 1999		Mottar ikke kontantstøtte våren 1999	
	I 1998	I 1999	I 1998	I 1999
Svært/ganske godt	76	83	88	84
Verken/eller	12	8	6	6
Svært/ganske dårlig	12	8	6	10
Basis	(869)	(869)	(306)	(306)

Tabell 3.17: Endring i holdning til utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon våren 1999 sammenliknet med våren 1998, etter kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

	Mottar kontantstøtte våren 1999	Mottar ikke kontantstøtte våren 1999	Totalt
<i>Endring i holdning til utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon</i>			
Uendret positiv	68	78	70
Uendret negativ	3	4	3
Uendret nøytral	2	0,3	1
Blitt noe mer positiv ¹	10	5	9
Blitt mye mer positiv ²	7	2	6
Blitt noe mer negativ ³	6	6	6
Blitt mye mer negativ ⁴	4	6	4
Basis	(869)	(306)	(1175)

¹ Gått fra svært/ganske dårlig til verken/eller, eller fra verken/eller til svært/ganske godt.

² Gått fra svært/ganske dårlig til svært/ganske godt.

³ Gått fra svært/ganske godt til verken/eller, eller fra verken/eller til svært/ganske dårlig.

⁴ Gått fra svært/ganske godt til svært/ganske dårlig.

Foreløpig oppsummering

Betydningen av sosiale bakgrunnsvariabeler for småbarnsfamilienes kontantstøttebruk er som forventet ut fra tidligere års barnehagebruk. Andelen som benytter ordningen øker med synkende sosial status, både når vi ser på mors utdanningsnivå og arbeidsinntekt, og familiens samlede årsinntekt.

Våren 1999 er det også en sammenheng mellom morens tilknytning til arbeidsmarkedet og bruken av støtte. Andelen kontantstøttemottakere er klart størst blant mødre som er hjemmearbeidende eller arbeidsledige. Det er videre langt flere brukere blant mødre i deltidsstilling enn blant mødre som har full arbeidsuke. Arbeidstidsordningen har også betydning for omfanget, ukurant arbeidstid gir hyppigere bruk enn normal arbeidstid. Hvis vi ser både stillingstype og arbeidstidsordning i kombinasjon, får vi for de yrkesaktive mødrene en forskjell i andelen som mottar støtte på hele 37 prosentpoeng mellom de som har en deltidsstilling med ubekvem arbeidstid og de som arbeider heltid med normal arbeidsuke. Kontantstøtten ser altså ut til å være mer anvendelig for mødre med bestemte typer arbeidsforhold. Sammenhengen kan tenkes å ha blitt forsterket av at mødre endrer sin yrkesaktivitet fordi de mottar støtte.

Småbarnsmødre/småbarnsforeldre er generelt positive til mer samvær med sine barn. Når de blir bedt om å vurdere forskjellige tiltak som er foreslått for å hjelpe småbarnsfamiliene, foretrekker de ordninger som legger opp til at foreldre skal kunne tilbringe mer tid med barna. Tiltak som gjør barnehagetilbudet mer tilgjengelig kommer lenger ned på rangeringen. Bare en tiendedel av mødrene som mottar kontantstøtte ser på dagens ordning som det beste tiltaket, men en fjerdedel har kontantstøtte i en mer restriktiv utgave, der det stilles krav om at én eller begge foreldrene har den daglige omsorgen for barnet, som førstevalg. Enda noen flere ønsker i første rekke å utvide fødsels- og adopsjonspermisjonen til to år. Blant mødre som *ikke* mottar kontantstøtte, er forslaget om å redusere småbarnsforeldrenes arbeidsdag mest populært. Også en stor andel har utvidelse av dagens permisjonsordninger øverst på listen.

Forslaget om utvidete permisjonsordninger foretrekkes av flest småbarnsmødre uavhengig av om de har en heltids- eller en deltidsstilling, normal eller ubekvem arbeidstid, eller arbeider innenfor helse- og sosialsektoren, barnehagesektoren, skolesektoren, eller «andre» sektorer. Eneste unntaket er mødrene som er uten inntektsgivende arbeid, blant disse er en strengere kontantstøtte det vanligste førstevalget.

Våren 1999 synes 61 prosent av mødrene som mottar kontantstøtte at ordningen er et svært eller et ganske godt tiltak. Dette er en reduksjon på 8 prosentpoeng sammenliknet med synet på ordningen i gruppen året før. For de som ikke mottar støtte synker den positive andelen med 4 prosentpoeng, fra 36 til 32 prosent.

Ser vi utviklingen på individnivå, har 16 prosent av mødrene som mottar støtte blitt mer positive til ordningen mellom våren 1998 og våren 1999, og 25 prosent har blitt mer negative. For de som ikke mottar støtte er de tilsvarende andelene 22 og 28 prosent. Småbarnsmødrenes holdninger til kontantstøtten er altså meget lite stabile. Men mens mødrene på det første tidspunktet uttalte seg om en ordning som fremdeles ikke var innført, har de i den siste undersøkelsen fått erfaring med hvordan den virker. Kontantstøtten kan ha vært en positiv overraskelse for noen, og kan ha gitt skuffelser i forhold til forventninger som ikke ble innfridd hos andre. Til sammenlikning har 25 prosent av småbarnsmødrene i det samme tidsrommet endret synet på utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon, et tiltak som så langt bare har vært fremme som et forslag fra den politiske venstresiden, og sånn sett har lik status på de to tidspunktene. Noen flere har blitt mer positive enn det motsatte.

4 Samvær mellom foreldre og barn. Arbeidsfordeling mellom kjønnene

Å gi foreldre mulighet til i større grad å ta omsorgen for barna når de er små, ble av regjeringen holdt fram som det viktigste formålet med kontantstøtteordningen. Men i «kontantstøtteleven» (Innst.O. nr. 62 (1997/98)) er eneste betingelse for å benytte ordningen for et barn mellom ett og tre år at det ikke har fulltidsplass i en statsstøttet barnehage. «Jeg velger å ha tillit til at småbarnsforeldrene bruker denne valgfriheten til barnas beste» uttalte barne- og familieminister Valgerd Svarstad Haugland da høringsutkastet til kontantstøtteordningen ble presentert i februar 1998 (Aftenposten 4.2.98). Kritikerne av ordningen tror derimot den først og fremst vil føre til at småbarnsforeldre bytter ut barnehageplass med andre typer tilsynsordninger som dagmamma eller praktikant, ikke at de kutter ned på arbeidsmengden og bruker mer tid sammen med barna.

På motstandersiden har man også vært bekymret for hva kontantstøtten vil gjøre med arbeidsfordelingen mellom kjønnene. Man frykter en tilbakevending til gamle kjønnsrollemønstre der hun er hjemmearbeidende og han utearbeidende. Det blir sett på som lite sannsynlig at det blir far som eventuelt reduserer yrkesaktiviteten for å ta seg av barna. I verste fall vil han arbeide mer for å kompensere for tap av mors inntekt, og dermed få enda mindre tid hjemme.

Småbarnsforeldrenes yrkesaktivitet

Et halvt år etter at kontantstøtten trådte i kraft er andelen hjemmeværende blant mødre med yngste barn mellom ett og tre år uforandret sammenliknet med året før (tabell 4.1). Balansen mellom heltids- og deltidsarbeid har imidlertid skiftet. Mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999. Utviklingen innebærer et brudd med tendensen de siste 15 årene, der yrkesaktive småbarnsmødre i stadig større grad har hatt heltidsstillinger (Hellevik, T. 1999).

Tabell 4.1: Yrkesaktivitet hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	1998	1999
<i>Yrkesaktivitet</i>		
Heltid	33	31
- permisjon (lønnet/ulønnet)	6	3
Deltid	31	36
- permisjon (lønnet/ulønnet)	5	5
Ikke inntektsgivende arbeid	26	25
Basis	(1101)	(1552)

Ut fra småbarnsfamiliernes planer våren 1998, virker reduksjonen i mødrenes yrkesaktivitet beskjedent. På dette tidspunktet regnet 38 prosent av mødrene som var i inntektsgivende arbeid og som vurderte å motta kontantstøtte med da å arbeide mindre, 18 prosent ønsket å være hjemme. Et flertall sa det var kontantstøtten som gjorde det mulig (Hellevik, T. 1999). I panelet framgår det at en del mødre ikke overraskende har valgt annerledes enn de forventet, men dette går begge veier slik at endringene til dels oppveier hverandre. En viktigere forklaring er nok at selv om mødrene selv mente det var kontantstøtten som ville gjøre det mulig for dem å kutte ned på yrkesaktiviteten, ville flere valgt dette uansett, uavhengig av ordningens innføring. Med andre ord innebar ikke mødrenes forventninger våren 1998 så mye av en endring i forhold til det som har vært normen hos småbarnsmødre i foregående år som de kunne gi inntrykk av.

Småbarnsfedrene planla i liten grad å arbeide mindre eller bli hjemme med mottatt støtte, men de regnet heller ikke med å øke yrkesaktiviteten. For fedrenes del er da også fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret våren 1999 sammenliknet med våren 1998 (tabell 4.2).

Tabell 4.2: Yrkesaktivitet hos fedre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	1998	1999
<i>Yrkesaktivitet</i>		
Heltid	90	92
- permisjon (lønnet/ulønnet)	2	1
Deltid	3	3
- permisjon (lønnet/ulønnet)	0,2	0,4
Ikke inntektsgivende arbeid	5	4
Basis	(1069)	(1422)

Ser vi på oppgitt arbeidstid for mødrene, viser det seg at det er andelen som arbeider mer enn normal arbeidsuke (det vil si over 40 timer i uken) som har blitt redusert (tabell 4.3). Andelen med arbeidsuke fra 31 til 40 timer er uendret. Til sammen har mødrenes gjennomsnittlige arbeidstid gått tilbake med én og en halv time fra 1998 til 1999. En tilsvarende inndeling etter arbeidstid for fedrenes del viser en økning i andelen som arbeider over 40 timer i uken og en liten reduksjon i forhold til det å arbeide opp til 30 timer, men prosentdifferansene er ikke statistisk signifikante med et sikkerhetsnivå på 95% (tabell 4.4). Gjennomsnittlig arbeidstid stiger med en halv time, en økning som heller ikke er statistisk signifikant.

Tabell 4.3: Ukentlig arbeidstid for mødre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	1998	1999
<i>Ukentlig arbeidstid</i> ¹		
Over 40 timer (mer enn normal arbeidsuke)	7	3
31-40 timer	34	34
1-30 timer	36	40
0 timer (ikke inntektsgivende arbeid)	23	23
Basis	(1113)	(1548)
Gjennomsnitt (timer per uke)	23,9	22,4

¹ Antall timer moren arbeider gjennomsnittlig i uken, inkludert overtidstimer og ekstrajobber. Mødre i permisjon er plassert ut fra arbeidet de har permisjon fra.

Tabell 4.4: Ukentlig arbeidstid for fedre med yngste barn mellom ett og tre år, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	1998 ¹	1999 ¹
<i>Ukentlig arbeidstid</i> ²		
Over 40 timer (mer enn normal arbeidsuke)	37	40
31-40 timer	53	53
1-30 timer	6	4
0 timer (ikke inntektsgivende arbeid) ³	4	4
Basis	(1036)	(1246)
Gjennomsnitt (timer per uke)	40,5	41,0

¹ I 1998 var det småbarnsmoren som oppga sin ektefelle/samboers ukentlige arbeidstid. I 1999 er det faren selv som oppgir egen arbeidstid.

² Antall timer faren arbeider gjennomsnittlig i uken, inkludert overtidstimer og ekstrajobber. Fedre i permisjon er plassert ut fra arbeidet de har permisjon fra.

³ Over 80 prosent av fedrene som ifølge sin kone/samboer er uten inntektsgivende arbeid våren 1999 har enten ikke latt seg intervjuet eller de har unnlatt å svare på spørsmålet om arbeidstid. Disse er i tabellen gitt verdien 0 timer. For fedrene som ifølge kone/samboer er yrkesaktive mangler det opplysninger om ukentlig arbeidstid for 13 prosent (176 enheter). Det må forutsettes at disse er fordelt på de forskjellige kategoriene tilsvarende fedrene som har svart, for å kunne si at siste kolonne gir en korrekt oversikt over fedrenes ukentlige arbeidstid i 1999.

På gruppenivå har det altså for mødre med yngste barn mellom ett og tre år vært en forskyvning fra heltidsarbeid, nærmere bestemt fra det å arbeide mer enn normal arbeidsuke, til deltidsarbeid. Tabell 4.5 viser de individuelle endringene i yrkesaktivitet det siste året blant småbarnsmødrene som var i inntektsgivende arbeid (inkludert lønnet/ulønnet permisjon) før ordningen trådte i kraft. Det mangler tidligere paneldata som kunne ha stadfestet hvordan valgene som er gjort skiller seg fra foregående år. En slags indikasjon på kontantstøtteordningens påvirkning i forhold til småbarnsmødrenes yrkesvalg kan vi imidlertid få ved å sammenlikne mødrene som mottar støtte med de som *ikke* benytter kontantstøtte våren 1999.

Tabell 4.5 kan deles inn i økt yrkesaktivitet (rad 1-2), lik yrkesaktivitet (rad 3-6), fortsatt/påbegynt permisjon (rad 7-8), og redusert yrkesaktivitet (rad 9-12). Med unntak av det å arbeide mer, er det stor forskjell på hvilke valg som er gjort av mødre som mottar og mødre som ikke mottar kontantstøtte. Fra 1998 til 1999 har 38 prosent i den første gruppen mot 23 prosent i den siste redusert arbeidsmengden eller gått ut av yrkeslivet, når yngste barnet er ett år på det siste tidspunktet. Dette gir en differanse på 15 prosentpoeng etter kontantstøttebruk. Der yngste barn er to år, er differansen 6 prosentpoeng (26 minus 20 prosent). Også det å fortsette i permisjon er vanligere blant kontantstøttemottakere, andelen er 17 prosentpoeng høyere for mødre som mottar støtte for en ettåring enn for mødre med yngste barn i samme årsklasse som ikke benytter ordningen (18 minus 1 prosent), og 4 prosentpoeng høyere når yngste barnet er i den eldste aldersgruppen (4 minus 0 prosent). Når det gjelder uendret yrkesaktivitet er forholdet nødvendigvis motsatt, andelen er størst for mødre som ikke mottar kontantstøtte.

Våren 1999 er det relativt flere ikke yrkesaktive mødre blant de som mottar kontantstøtte enn blant de som ikke mottar (de to nederste radene i tabell 4.5), i en mødregruppe der alle hadde tilknytning til arbeidsmarkedet året før. Videre er andelen som befinner seg i permisjon i 1999 høyere for mødre som mottar støtte. I og med at vi på gruppenivå ikke finner at det har blitt flere småbarnsmødre i permisjon eller uten inntektsgivende arbeid, må det bety at disse to mødregruppene hadde skilt seg fra hverandre uansett.²⁰ Med andre ord har ønsket i forhold til yrkesaktivitet betydning for valget

²⁰ Det er også eksempler på at mødre som ikke var yrkesaktive i 1998 har gått ut i yrkeslivet det siste året, men dette er ikke et mer utbredt fenomen i mødregruppen som mottar støtte enn i gruppen som ikke mottar, og vil derfor ikke utlikne noe av forskjellen.

om å benytte kontantstøtte, det er ikke bare kontantstøttebruk som påvirker yrkesaktiviteten.

Tabell 4.5: Endring i yrkesaktivitet for mødre med yngste barn mellom ett og tre år våren 1999 sammenliknet med våren 1998 (prosent)

	Yngste barns alder våren 1999			
	1 år		2 år	
	Mottar kontantstøtte	Mottar ikke kontantstøtte	Mottar kontantstøtte	Mottar ikke kontantstøtte
<i>Endring i yrkesaktivitet</i> ¹				
Økt yrkesaktivitet	2	4	11	10
Fra permisjon tilbake til økt yrkesaktivitet	4	4	1	2
Lik yrkesaktivitet (heltid) ²	2	1	18	46
Fra permisjon tilbake til lik yrkesaktivitet (heltid) ²	19	55	2	4
Lik yrkesaktivitet (deltid) ²	2	1	30	12
Fra permisjon tilbake til lik yrkesaktivitet (deltid) ²	14	8	4	4
Fortsatt permisjon	18	1	4	-
Gått ut i permisjon	0,3	1	4	3
Redusert yrkesaktivitet	2	-	10	10
Fra permisjon tilbake til redusert yrkesaktivitet	23	21	9	7
Gått ut av yrkeslivet	3	1	5	2
Fra permisjon til ikke yrkesaktiv	10	1	2	1
Basis	(330)	(75)	(250)	(168)

¹ For mødre som var yrkesaktive våren 1998.

² Differansen mellom oppgitt arbeidstid i 1998 og 1999 er 5 timer eller mindre.

Småbarnsforeldrenes tilsyn med egne barn

Både for ett- og toåringer er foreldrene en viktigere del av tilsynet våren 1999 sammenliknet med året før (tabell 4.6). I den yngste årsklassen er det relativt flere barn som på dagtid/i arbeidstiden har omsorg av foreldrene i kombinasjon med en annen tilsynsordning, andelen har økt med 8 prosentpoeng. For toåringene øker også kombinasjonsløsningen, men foreldrene tar dessuten i større grad ansvaret alene. Andelene stiger med henholdsvis 4 og 5 prosentpoeng.

Tabell 4.6: Andelen ett- og toåringer der foreldrene har tilsynet våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	1 år		2 år	
	1998	1999	1998	1999
<i>Tilsynsordning</i>				
Kun foreldre	38	38	23	28
Foreldre kombinert med annet tilsyn ¹	36	44	44	48
Tilsyn helt utenom foreldre ²	26	19	33	23
Basis	(748)	(833)	(521)	(935)

¹ Barnet blir passet av andre enn foreldrene 30 timer eller mindre i uken.

² Barnet blir passet av andre enn foreldrene mer enn 30 timer i uken.

Andelen barn som passes under 16 timer i uken av andre enn foreldrene, og der foreldrene derfor kan sies å være hovedtilsynsordning, stiger fra 1998 til 1999 både for ett- og toåringer (tabell 4.7). Økningen er størst i den yngste årsklassen med 8 prosentpoeng, i den eldste har andelen gått fram med 5 prosentpoeng. Også for nullåringene stiger andelen, mens det for de eldste barna har blitt relativt færre som har foreldre som hovedtilsyn. Tilbakegangen er på 9 prosentpoeng for seksåringer og 7 for treåringer, for fire- og femåringer er det snakk om mindre reduksjoner.

Tabell 4.7: Andel som har annet tilsyn enn foreldrene 15 timer eller mindre i uken, etter barnets alder våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Alder						
	0 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år
<i>Andel som har annet tilsyn enn foreldrene 15 timer eller mindre i uken</i>							
Våren 1998 ¹	93	49	39	39	32	25	33
Basis	(555)	(766)	(533)	(428)	(437)	(432)	(147)
Våren 1999	97	57	44	32	29	23	24
Basis	(777)	(836)	(935)	(716)	(594)	(582)	(219)

¹ I 1998 var rundt 10 prosent av barna registrert med annet tilsyn enn foreldrene uten at antall timer ble oppgitt. Disse har blitt tildelt gjennomsnittsverdien i den alders- og tilsynsgruppen de tilhører.

En tilsvarende utvikling for aldersgruppene finner vi når vi ser på gjennomsnittlig antall timer i uken med tilsyn utenom foreldrene. Time-tallet har gått svakt ned for kontantstøttebarna, henholdsvis 2,3 timer for

ettåringene og 2,5 timer for toåringene (tabell 4.8). Det har videre vært en reduksjon også for nullåringer med 1,3 timer. Gjennomsnittlig timetall har samtidig steget noe for de eldste årsklassene, med mellom 0,6 og 1,6 timer.

Tabell 4.8: Gjennomsnittlig antall timer i uken barnet har tilsyn av andre enn foreldrene, etter barnets alder våren 1998 og våren 1999

	Alder						
	0 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år
<i>Gjennomsnittlig antall timer i uken med annet tilsyn enn foreldrene</i>							
Våren 1998 ¹	2,7	16,7	20,5	20,7	22,8	24,0	23,0
Basis	(555)	(766)	(533)	(428)	(437)	(432)	(147)
Våren 1999	1,4	14,4	18,0	22,3	23,4	24,7	24,1
Basis	(777)	(836)	(935)	(716)	(594)	(582)	(219)

¹ I 1998 var rundt 10 prosent av barna registrert med annet tilsyn enn foreldrene uten at antall timer ble oppgitt. Disse har blitt tildelt gjennomsnittsverdien i den alders- og tilsynsgruppen de tilhører.

Vi har altså flere mål som viser at våren 1999 blir både ett- og toåringene passet av sine foreldre i noe større grad enn året før. Men er det mor eller far som tar omsorgen for barna? I 1999 ba man intervjuobjektene skille mellom foreldrene på spørsmålet om tilsynsordninger. Dette var imidlertid ikke tilfellet i 1998-skjemaet, hvilket utelukker en sammenlikning med året før. På samme måte som med yrkesaktiviteten må vi i stedet se på forskjellen mellom de som mottar og de som ikke mottar kontantstøtte, for å danne oss et inntrykk av mulige følger av ordningens innføring. Tabell 4.9 (de to første kolonnene) viser for det første det store skillet mellom hvorvidt foreldrene i det hele tatt er inne i bildet som del av barnepasset.²¹ Mens 33 prosent av barna der det mottas kontantstøtte har tilsyn helt utenom foreldrene, er andelen 89 prosent for barna det ikke mottas støtte for, en forskjell på 56 prosentpoeng. Prosentdifferansene for de ulike formene for foreldretilsyn har nødvendigvis motsatt fortegn. Andelen barn

²¹ I tabell 4.9 er ikke timetallet for tilsyn utenom foreldrene trukket inn for å bestemme barnas tilsynsordning, slik som i tabell 4.6. Selv om timetallet tilsier at her må foreldrene være inne i bildet, kan vi ikke bestemme om det dreier seg om mor og/eller far dersom intervjuobjektet ikke har krysset av for foreldre på spørsmålet om tilsyn. Man kan spekulere i om mor i sterkere grad enn far tas som en selvfølge som del av barnas omsorgsløsning, og at mødrene derfor har enda større andeler enn det som kommer fram i tabell 4.9. Det er imidlertid vanskelig å se at dette skulle variere med kontantstøttebruk, og ha betydning for sammenlikningen mellom de to kolonnene.

som passes av mor, men ikke far, er hele 36 prosentpoeng høyere for kontantstøttemottakerne enn for de som ikke mottar (44 minus 8 prosent), mens differansen er 16 prosentpoeng der begge foreldrene har omsorgsansvar (19 minus 3 prosent). At barnet passes av far, men ikke mor, forekommer nærmest ikke når kontantstøtte ikke mottas, mens dette er situasjonen i 3 prosent av familiene som benytter ordningen.²²

Hvis vi bare ser på barna der foreldrene er oppgitt som del av tilsynet, gir imidlertid kontantstøttebruk mindre forskjell på hvorvidt mor eller far er involvert enn på om foreldrene passer alene eller kombinert med andre tilsynsordninger (de to siste kolonnene i tabell 4.9).

Tabell 4.9: Andelen ett- og toåringer der mor og/eller far oppgis som tilsynsordning våren 1999 (prosent)

	I andel av alle ett- og toåringer		I andel av ett- og toåringer der foreldre er del av tilsynet	
	<i>Det mottas kontantstøtte for barnet</i>	<i>Det mottas ikke kontantstøtte for barnet</i>	<i>Det mottas kontantstøtte for barnet</i>	<i>Det mottas ikke kontantstøtte for barnet</i>
Mor	31	2	46	21
- i komb. med annet tilsyn	13	6	20	51
Far	1	-	2	-
- i komb. med annet tilsyn	2	0,2	3	2
Begge	9	0,5	13	4
- i komb. med annet tilsyn	10	2	15	21
Tilsyn helt utenom foreldre	33	89	---	---
Basis	(1319)	(414)	(882)	(47)

Arbeidsfordeling i hjemmet

Familiens arbeidsfordeling i forhold til oppgavene som angår barna er på det siste undersøkelsestidspunktet mer likt fordelt mellom mor og far enn året før. Andelen småbarnsfamilier der mor oppgis å ha størstedelen av ansvaret er redusert både for stell av barn og lek/samvær med barn, og det er blitt langt vanligere at mor og far gjør omtrent like mye (tabell 4.10).

Hvis vi i 1999 skiller mellom familier som benytter og familier som ikke benytter ordningen, ser vi at far er mest inne i bildet når det gjelder

²² Forskjellen er statistisk signifikant med et sikkerhetsnivå på 95%.

både barnepass og barnestell i de siste husholdningene (tabell 4.11). I og med at kontantstøttebruk er mindre vanlig når mor har høy yrkesaktivitet, er dette ikke så overraskende. Noe mer overraskende er det at utviklingen mellom 1998 og 1999 er helt lik for familiene som på det siste tidspunktet mottar støtte og for de som ikke mottar (tabell 4.12 og 4.13).²³ Prosentdifferansene er tilnærmet identiske. Skal dette forklares substansielt har det skjedd en markert endring i likestillingens tegn, uten sammenheng med kontantstøtten. Det er imidlertid en stor mulighet for at endringen først og fremst er et metodeprodukt, at det å si at familien deler på arbeidet er mer sosialt akseptabelt, og derfor øker forekomsten av dette svaralternativet i telefonundersøkelsen.

Tabell 4.10: Arbeidsfordeling mellom mor og far i forhold til stell og pass av barn våren 1998 og våren 1999, i husholdninger der yngste barn er mellom ett og tre år (prosent)

	Stell av barn		Lek/samvær, pass av barn	
	1998	1999	1998	1999
<i>Utføres av:</i>				
Vanligvis mor	24	18	17	8
Oftere mor enn far	36	30	35	27
Omtrent like mye/sammen	38	49	46	62
Oftere far enn mor	2	2	2	3
Vanligvis far	0,2	-	0,2	0,2
Blir gjort av 3. person	-	0,1	0,2	0,2
Basis	(1114)	(1418)	(1108)	(1418)

²³ Tabell 4.12 og 4.13 ser kun på familiene der yngste barn var mellom ett og to år på det første tidspunktet og mellom to og tre år på det siste. Den yngste årsklassen som mottar støtte i 1999 er utelatt fordi disse barna var under ett år våren 1998 og altså stort sett med mødre i fødselspermisjon, noe som naturlig nok er en spesiell situasjon med hensyn til hvem som tar seg mest av oppgavene rundt barna.

Tabell 4.11: Arbeidsfordeling mellom mor og far i forhold til stell og pass av barn våren 1999 etter kontantstøttebruk, i husholdninger der yngste barn er mellom ett og tre år (prosent)

	Stell av barn		Lek/samvær, pass av barn	
	Kontantstøtte mottas	Kontantstøtte mottas ikke	Kontantstøtte mottas	Kontantstøtte mottas ikke
<i>Utføres av:</i>				
Vanligvis mor	21	10	9	3
Oftere mor enn far	32	25	30	14
Omtrent like mye/sammen	45	62	58	79
Oftere far enn mor	2	3	3	3
Vanligvis far	-	-	-	1
Blir gjort av 3. person	0,2	-	0,2	-
Basis	(1056)	(338)	(1056)	(338)

Tabell 4.12: Arbeidsfordeling mellom mor og far i forhold til stell av barn våren 1998 og våren 1999 etter kontantstøttebruk, i husholdninger der yngste barn er mellom to og tre år på siste tidspunkt (prosent)

	Stell av barn			
	Kontantstøtte mottas vår99		Kontantstøtte mottas ikke vår99	
	1998	1999	1998	1999
<i>Utføres av:</i>				
Vanligvis mor	24	21	12	9
Oftere mor enn far	41	32	29	22
Omtrent like mye/sammen	33	44	56	67
Oftere far enn mor	2	2	3	3
Vanligvis far	-	-	1	-
Blir gjort av 3. person	-	-	-	-
Basis	(338)	(338)	(172)	(172)

Tabell 4.13: Arbeidsfordeling mellom mor og far i forhold til lek/samvær med barn våren 1998 og våren 1999 etter kontantstøttebruk, i husholdninger der yngste barn er mellom to og tre år på siste tidspunkt (prosent)

	Lek/samvær, pass av barn			
	Kontantstøtte mottas vår99		Kontantstøtte mottas ikke vår99	
	1998	1999	1998	1999
<i>Utføres av:</i>				
Vanligvis mor	16	7	7	2
Oftere mor enn far	42	30	28	12
Omtrent like mye/sammen	40	59	62	83
Oftere far enn mor	2	4	3	3
Vanligvis far	0,3	-	-	1
Blir gjort av 3. person	0,3	0,3	-	-
Basis	(335)	(335)	(173)	(173)

Både småbarnsfedre og småbarnsmødre bruker i følge oppgitt timetall mer tid på husarbeid (det vil si matlaging, rengjøring, vask/stell av tøy, men *ikke* pass av barn) våren 1999 sammenliknet med våren 1998 (tabell 4.14). For mødrene er det snakk om en forskyvning fra å bruke mindre enn 10 timer i uken til å bruke fra 20 timer og oppover. For fedrene reduseres andelen med lavest tidsbruk omtrent like mye som for mødrenes del, men økningen kommer i midtkategorien.²⁴ Dette betyr at forskjellen mellom kjønnene har blitt litt større.

Våren 1999 bruker mødrene langt mer tid på husarbeid i familiene som mottar støtte enn i familiene som ikke mottar støtte, og på samme måte som for stell og pass av barn deltar fedrene i større grad i familiene som ikke benytter ordningen (tabell 4.15). Kontantstøttebruk betyr imidlertid lite for *endringene* i fedrenes tidsbruk fra 1998 til 1999 (tabell 4.16).²⁵ For mødrene er det en tilnærmet like stor økning i andelen med høyest tidsbruk uavhengig av kontantstøtten, men mens begge de to laveste kategoriene reduseres der husholdningene ikke mottar støtte, går andelen mødre i den midterste kategorien fram med mottatt støtte. Med andre ord bidrar denne siste mødregruppen i noe større grad til den samlede økningen i antall timer mødrene bruker på husarbeid.

Tabell 4.14: Antall timer brukt på husarbeid¹ i uken av mor og far våren 1998 og våren 1999, i husholdninger der yngste barn er mellom ett og tre år (prosent)

	Mor		Far	
	1998	1999	1998	1999
<i>Timer brukt til husarbeid i uken</i>				
Under 10 timer	31	22	89	82
10-19 timer	49	47	10	16
20 timer +	20	31	1	2
Basis	(916)	(1414)	(916)	(1414)

¹ Som husarbeid regnes matlaging, rengjøring, vask/stell av tøy, men ikke pass av barn.

²⁴ Endringene er store til å ha skulle funnet sted i løpet av en ettårsperiode, spesielt for mødrenes del. Det virker nærliggende å tenke seg at de to ulike formene for undersøkelssopplegg også her spiller inn og er en del av forklaringen. Men, med mindre *hele* endringen skal avskrives som et metodeprodukt, står utviklingen i kontrast til tidligere målinger, der småbarnsmødre brukte stadig *mindre* tid på husarbeid. Statistisk sentralbyrås tidsnyttingsundersøkelser fra 1971-72, 1980-81 og 1990-91 viser at i løpet av tidsrommet ble antall timer nærmere halvert for mødre med yngste barn under 3 år (Langsether og Lømo 1997). Fedrenes tidsbruk økte derimot i denne 20-års perioden.

²⁵ Tabellen ser på familier der yngste barnet er mellom to og tre år våren 1999, se fotnote 23.

Tabell 4.15: Antall timer brukt på husarbeid¹ i uken av mor og far våren 1999 etter kontantstøttebruk, i husholdninger der yngste barn er mellom ett og tre år (prosent)

	Mor		Far	
	Kontantstøtte mottas	Kontantstøtte mottas ikke	Kontantstøtte mottas	Kontantstøtte mottas ikke
<i>Timer brukt til husarbeid i uken</i>				
Under 10 timer	19	34	84	76
10-19 timer	47	47	14	21
20 timer +	34	20	2	2
Basis	(1053)	(337)	(1053)	(337)

¹ Som husarbeid regnes matlaging, rengjøring, vask/stell av tøy, men ikke pass av barn.

Tabell 4.16: Antall timer brukt på husarbeid¹ i uken av mor og far våren 1998 og våren 1999 etter kontantstøttebruk, i husholdninger der yngste barn er mellom to og tre år på siste tidspunkt (prosent)

	Mor				Far			
	Kontantstøtte mottas vår99		Kontantstøtte mottas ikke vår99		Kontantstøtte mottas vår99		Kontantstøtte mottas ikke vår99	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
<i>Timer brukt til husarbeid i uken</i>								
Under 10 timer	29	16	36	32	92	82	85	73
10-19 timer	48	52	54	48	7	16	13	24
20 timer +	23	32	10	21	1	2	2	3
Basis	(290)	(290)	(160)	(160)	(290)	(290)	(160)	(160)

¹ Som husarbeid regnes matlaging, rengjøring, vask/stell av tøy, men ikke pass av barn.

Foreløpig oppsummering

For mødrene som var yrkesaktive før kontantstøtten trådte i kraft, er det stor forskjell i deltakelsen på arbeidsmarkedet året etter blant de som mottar og de som ikke mottar støtte. Langt flere av kontantstøttemottakerne har redusert yrkesaktiviteten, gått ut av yrkeslivet, eller befinner seg i permisjon våren 1999 enn tilfellet er for de som ikke benytter ordningen, særlig blant de med yngste barnet i ettårsalderen. Vi må imidlertid være forsiktige med å regne hele forskjellen mellom de to mødregruppene som en effekt av kontantstøtteordningen. Det er god grunn til å tro at ikke bare kontantstøttebruk vil påvirke yrkesaktiviteten, men at også ønsker når det gjelder yrkesaktivitet har betydning for valget om å benytte kontantstøtte.

Denne antakelsen bekreftes allerede når vi ser de mer beskjedne endringene som har inntruffet i småbarnsmødrenes yrkesaktivitet på gruppenivå.

Andelen mødre som ikke har inntektsgivende arbeid når yngste barn er mellom ett og tre år, er uendret våren 1999 sammenliknet med året før. Det som har skjedd, er et skifte i balansen mellom heltids- og deltidsarbeid. Mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999. Utviklingen innebærer et brudd med tendensen de siste 15 årene, der yrkesaktive småbarnsmødre i stadig større grad har hatt heltidsstillinger. Reduksjonen kommer i forhold til det å arbeide mer enn normal arbeidsuke. Gjennomsnittlig arbeidstid for mødrene har gått tilbake med én og en halv time fra 1998 til 1999.

Blant småbarnsfedrene er fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret mellom våren 1999 og våren 1998. Til sammen har den gjennomsnittlige arbeidstiden gått opp med en halv time.

Ulike målinger viser at våren 1999 blir både ett- og toåringer passet av sine foreldre i noe større grad enn året før. I den yngste årsklassen er det blitt relativt flere barn som på dagtid/i arbeidstiden har omsorg av foreldrene i kombinasjon med en annen tilsynsordning, det vil si at omfanget av andre tilsynsordninger ikke overskrider 30 timer i uken. For toåringene øker også kombinasjonsløsningen, men foreldrene tar dessuten i større grad ansvaret alene. Gjennomsnittlig antall timer i uken med tilsyn utenom foreldrene har gått ned med henholdsvis 2,3 timer i den yngste kontantstøtteklassen og 2,5 timer i den eldste. Det har også vært en reduksjon på 1,3 timer for nullåringene, mens timetallet har steget med mellom 0,6 og 1,6 timer i de eldste årsklassene.

I 1998-undersøkelsen ble det ikke skilt mellom mor og far når tilsynet skulle oppgis. Det er derfor ikke mulig å se på eventuelle endringer i hvem av foreldrene som passer de minste barna. Våren 1999 er det stor forskjell mellom familiene som mottar og familiene som ikke mottar støtte når det gjelder hvorvidt foreldrene *overhodet* er inne i bildet som del av barnepasset. Ser vi på barnegruppen der foreldrene *er* oppgitt som del av tilsynet, betyr kontantstøttebruk lite for hvorvidt det dreier seg om mor eller far, men mer for hvorvidt foreldrene tar omsorgen alene eller kombinerer eget tilsyn med andre tilsynsordninger. Det siste er vanligst i familier som

mottar støtte. Fedrene har uansett sjelden eneansvaret for barnepasset i familien, delt foreldreansvar forekommer i noe større grad.

I begge undersøkelsene ble det stilt spørsmål om hvem som tar de oppgavene i hjemmet som angår barna. Familiens arbeidsfordeling i forhold til disse er på det siste tidspunktet mer likt fordelt mellom mor og far enn året før. Andelen småbarnsfamilier der mor oppgis å ha størstedelen av ansvaret er redusert både for stell av barn og lek/samvær med barn, og det er blitt langt vanligere at mor og far gjør omtrent like mye. I 1999 er far sterkest inne i bildet i familiene som ikke benytter kontantstøtte. I og med at det å benytte ordningen er mindre vanlig når mor har høy yrkesaktivitet, er dette ikke så overraskende. Noe mer overraskende er det at utviklingen mellom 1998 og 1999 er helt lik for familiene som på det siste tidspunktet mottar støtte og for de som ikke mottar. Skal dette forklares substansielt har det skjedd en markert endring i likestillingens tegn, uten sammenheng med kontantstøtten. Det må imidlertid tas et stort forbehold om at endringen kan være et metodeprodukt. Å si at familien deler på arbeidet er antakeligvis mer sosialt akseptabelt, og derfor øker forekomsten av dette svaralternativet i telefonundersøkelsen sammenliknet med selvutfylte spørreskjema.

Både småbarnsfedre og småbarnsmødre bruker i følge oppgitt timetall mer tid på husarbeid (det vil si oppgaver utenom stell/pass av barn) våren 1999 sammenliknet med våren 1998. Endringene er meget store til å ha skulle funnet sted i løpet av en ettårsperiode, det virker altså nærliggende å tenke seg at de to ulike formene for undersøkelsesopplegg igjen spiller inn og er en del av forklaringen. Men med mindre *hele* endringen skal avskrives som et metodeprodukt, står utviklingen i kontrast til tidligere målinger, der småbarnsmødre brukte stadig *færre* timer på husarbeid. At fedrene bruker mer tid er derimot i tråd med det som har vært tendensen tidligere.

Mødrene gjør langt mer husarbeid i familier som mottar støtte våren 1999 enn i familier som ikke mottar støtte. Fedrene, på samme måte som for stell og pass av barn, deltar i større grad i familiene som *ikke* benytter ordningen. Kontantstøttebruk betyr lite for endringene i fedrenes tidsbruk fra 1998 til 1999, mødrenes tidsbruk øker imidlertid noe mer blant kontantstøttemottakerne, slik at disse altså bidrar i noe større grad til den samlede økningen i antall timer småbarnsmødrene bruker på huslige sysler utenom barnestell.

5 Barnehage- og dagmammabruk

Kontantstøtteordningens popularitet vil nødvendigvis ha betydning for etterspørselen etter barnehageplasser så lenge retten til støtte er satt i direkte sammenheng med barnehagebruk. På motstandersiden frykter man en sterkt redusert barnehagesektor som konsekvens, der tilbudet vil kunne bli spesielt dårlig på mindre steder. Barne- og familieminister Valgerd Svarstad Haugland har forsikret at regjeringens mål er full behovsdekning, men hva dette innebærer avhenger naturlig nok av hvor mange foreldre som ønsker barnehageplass. «Jeg har som hovedmålsetting at foreldrene skal bruke mer tid sammen med barna sine, og da henger det jo ikke i hop at jeg skulle ønske en like stor barnehagedekning som den Arbeiderpartiet legger opp til» har statsråden uttalt (VG 5.2.98).

Ifølge SSBs barnehagestatistikk (1999) benyttet rundt 30 prosent av ettåringene og halvparten av toåringene barnehage ved årsskiftet 1997/98. Når en del av barnehageplassene i tillegg var deltidsplasser, var det med andre ord et stort potensiale for kontantstøttebruk i disse årsklassene uten at dette fordret noen endring i tilsynsordning. Ved årsskiftet 1998/99 (SSB 1999) er da også reduksjon i barnehageandelen for ettåringenes del relativt beskjeden med 5 prosentpoeng. Samtidig er dette første nedgangen i barnehagebruk i aldersklassen siden begynnelsen av 70-tallet. Når det gjelder toåringene, omfattet kontantstøtteordningen på tidspunktet for SSBs oversikt kun de barna som hadde fylt to år i løpet av høsten, etter 1. august 1998. I denne årsklassen finner vi en økning i andelen barn med barnehageplass på rundt 3 prosentpoeng, på samme måte som tidligere år. Dette gjelder også for de eldre årsklassene.

SSBs to utvalgsundersøkelser ble gjennomført på vårparten i 1998 og 1999, den siste vil derfor kunne vise effekter av kontantstøtteordningens utvidelse 1. januar 1999. Tilsvarende SSBs barnehagestatistikk finner vi at barnehageandelen har sunket med 6 prosentpoeng i den yngste kontantstøtteklassen (tabell 5.1). Men mellom de to undersøkelsestidspunktene er også andelen redusert for toåringenes del med 3 prosentpoeng.²⁶ Økningen i

²⁶ Forskjellen er ikke statistisk signifikant. Med et sikkerhetsnivå på 95 prosent blir konfidensintervallet for prosentdifferansen større enn den faktiske prosentdifferansen. Vi kan dermed ikke utelukke at forskjellen mellom de to tidspunktene skyldes utvalgs-tilfeldigheter.

de eldre årsklassene gjør imidlertid at den samlede barnehageandelen for barn under skolealder alt i alt øker med 3-4 prosentpoeng.²⁷

Tabell 5.1: Andel barn med barnehageplass og andel barn som passes av dagmamma eller praktikant etter barnets alder, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Barnets alder ¹													
	0 år		1 år		2 år		3 år		4 år		5 år		6 år	
	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99
Tilsynsordning														
Barnehage ²	3	1	27	21	46	43	60	65	73	72	73	81	74	76
Dagmamma/ praktikant ²	6	3	20	24	16	16	11	10	8	7	7	4	8	4
Basis	(555)	(777)	(766)	(836)	(533)	(935)	(428)	(716)	(437)	(594)	(432)	(582)	(147)	(219)

¹ Alderskategorien «0 år» omfatter barn mellom null og ett år på undersøkelsestidspunktet, det vil si barn født i perioden mai 97 til april 98 for 1998-undersøkelsen og mai 98 til april 99 for 1999-undersøkelsen (begge undersøkelsene ble utført rundt april/mai). Tilsvarende gjelder for de eldre årsklassene, med unntak av kategorien «6 år» som kun inkluderer barn opp til seks år og fire mnd (de eldste barna som er med er født henholdsvis i januar 1992 for 1998-undersøkelsen og januar 1993 for 1999-undersøkelsen). Seksåringene i tabellen var bare fem år ved skolestart et halvt år tidligere, og derfor for unge til å begynne.

² Inkluderer alle barn der barnehage eller dagmamma/praktikant er oppgitt som del av tilsynsløsningen. Barn som både passes av dagmamma/praktikant og har plass i barnehage er med i prosentandelene i begge radene.

I tabell 5.2 ser vi at andelen barn som har barnehageopphold i kombinasjon med pass av foreldre eller dagmamma/praktikant er lik for ettåringene og har økt for toåringene. Tilbakegangen kommer i gruppen der barna gjennomsnittlig oppholder seg lengst i barnehage (øverste rad).²⁸ Dette er i samsvar med resultatene fra forrige kapittel, der vi fant at foreldrene tar større del av barneomsorgen for de yngste barna. Kategorien med de lengste oppholdstidene øker derimot i de eldste årsklassene.

²⁷ Blant tre-, fem- og seksåringene er det blitt flere barn i barnehage. For fireåringene er imidlertid andelen med barnehageplass lik i de to undersøkelsene. Det har ikke vært mulig å finne noen forklaring på denne ujevne utviklingen for de eldste årsklassene.

²⁸ Det dreier seg her om tiden barnet er oppgitt faktisk å være i barnehage, ikke oppholdstiden foreldrene har betalt for, som vil være lik eller ofte lengre (avtalt oppholdstid er ikke kartlagt i de to undersøkelsene). Kombinasjonskategoriene tilsvarende altså ikke andelen barn med deltids plass i barnehage. For eksempel mottar omtrent halvparten av ett- og toåringene som i 1999 befinner seg i kategorien «barnehage og foreldre» ikke kontantstøtte, de innehar med andre ord i realiteten en fulltids plass.

Tabell 5.2: Bruk av tilsynsordning etter barnets alder, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Barnets alder ¹													
	0 år		1 år		2 år		3 år		4 år		5 år		6 år	
	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99	98	99
<i>Tilsynsordning</i> ²														
Barnehage	0,3	0,1	15	9	25	17	24	27	25	32	27	34	33	32
Barnehage og foreldre	3	1	10	12	19	24	34	36	45	39	43	45	38	43
Dagmamma/ praktikant	1	1	7	8	6	4	2	3	1	2	3	1	2	-
Dagm/prakt og foreldre	4	2	12	16	9	11	6	6	3	4	2	2	4	3
Dagm/prakt og barnehage	-	-	0,2	0,4	1	0,4	1	0,5	2	0,3	2	1	2	-
Dagm/prakt, barnehage og foreldre	1	-	1	-	0,5	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5
Foreldre	79	89	38	38	23	29	20	16	13	13	13	9	14	11
Slekting	0,3	0,2	2	2	0,3	1	-	1	-	0,4	1	-	1	1
Slekting og foreldre	7	7	11	14	10	7	3	4	2	2	2	2	3	2
Park og foreldre	1	0,1	0,2	1	4	5	6	6	5	6	5	5	2	6
Annet/andre kombinasjoner ³	0,3	-	0,5	-	-	0,3	1	0,3	1	0,5	-	0,3	1	1
Ubesvart/vet ikke	3	-	2	0,4	2	-	2	-	2	0,1	2	0,1	1	-
Basis	(555)	(777)	(766)	(836)	(533)	(935)	(428)	(716)	(437)	(594)	(432)	(582)	(147)	(219)

¹ Alderskategorien «0 år» omfatter barn mellom null og ett år på undersøkelsestidspunktet, det vil si barn født i perioden mai 97 til april 98 for 1998-undersøkelsen og mai 98 til april 99 for 1999-undersøkelsen (begge undersøkelsene ble utført rundt april/mai). Tilsvarende gjelder for de eldre årsklassene, med unntak av kategorien «6 år» som kun inkluderer barn opp til seks år og fire mnd (de eldste barna som er med er født henholdsvis i januar 1992 for 1998-undersøkelsen og januar 1993 for 1999-undersøkelsen). Seksåringene i tabellen var bare fem år ved skolestart et halvt år tidligere, og derfor for unge til å begynne.

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

³ Det vil si kombinasjoner av slekting, park og «annet». Disse tre formene for pass vil også kunne inngå som en del av den planlagte tilsynsløsningen i alle dagmamma/praktikant- og barnehagekategoriene.

Småbarnsforeldre har i liten grad valgt å ta eldre søsken ut av barnehage som følge av yngre søskens kontantstøttebruk. Som vi ser i tabell 5.3 gjelder dette bare 4 prosent av tre-, fire- og femåringene i familier som mottar støtte, en andel som igjen utgjør bare 0,6 prosent av alle barna i denne aldersgruppen. Noen flere tre- til femåringer har fått forkortet oppholdstid

som følge av kontantstøtten, men heller ikke dette er et fenomen med stor betydning for barnegruppen totalt sett.

Tabell 5.3: Endring i barnehagebruk for barn over kontantstøttealder i familier der kontantstøtte mottas (prosent)

	Endring i barnehagebruk for 3-5 åringer i familier der kontantstøtte mottas	I andel av alle 3-5 åringer
Har blitt tatt ut av barnehage som følge av kontantstøtten	4	0,6
Har fått forkortet oppholdstid som følge av kontantstøtten	9	1
Basis	(476)	(2111)

Mens bruken av dagmamma/praktikant økte på 80-tallet, har utviklingen vært motsatt det siste tiåret (Hellevik, T. 1999). I 1990 hadde 17 prosent av barna under skolealder dagmamma/praktikant (Gulbrandsen og Ulstrup Tønnessen 1991), i 1998 var andelen kommet ned i 11 prosent. Innføring av kontantstøtte har ikke snudd den synkende tendensen. Andelen ett-åringer som passes av dagmamma eller praktikant går riktignok fram med 4 prosentpoeng (tabell 5.1). For alle de andre årsklassene, inkludert den eldste kontantstøtteklassen, er imidlertid bruken enten lik som i 1998 eller den har gått noe tilbake, slik at den samlede andelen er på 10 prosent. Det kan med andre ord så langt ikke sies å ha funnet sted noen oppblomstring av dagmammamarkedet.

På bakgrunn av småbarnsfamilienes planer et halvt år før kontantstøtteordningen trådte i kraft, ble det i forrige NOVA-rapport (Hellevik, T. 1999) beregnet en reduksjon i ettåringers barnehageandel på 14 prosentpoeng og en tilsvarende økning i bruken av dagmamma/praktikant som følge av ordningens innføring. Forklaringen på den mer beskjedne endringen som faktisk har funnet sted, får vi når vi i panelet ser forventet tilsyn i forhold til faktisk tilsyn i barnegruppen som ble brukt i forhåndsberegningen.²⁹ Andelen barn der foreldrene har «ombestemt seg» slik at barnet er i barnehage når dette ikke var forventet, er rundt 10 prosentpoeng høyere enn andelen med

²⁹ Gruppen omfattet barn født fra 1.8.97 til 31.1.98, det vil si barn der foreldrene kunne planlegge tilsynsordning ved ettårsalderen ut fra at barnet var berettiget til kontantstøtte i det fødselspermisjonen gikk ut. Januar 1998 var den siste måneden som var fullt representert i undersøkelsesutvalget.

motsatt utviklingsforløp, der barnet ikke har plass når dette var planlagt. For dagmamma/praktikant er forholdet motsatt.

Barnehagebruken videre framover

I SSBs undersøkelse våren 1999 ble foreldrene spurt om de høsten etter ville beholde plassen for barna som var i barnehage, eller søke om plass for barna som ikke var i barnehage. På bakgrunn av foreldrenes planer er det i de tre nederste radene i tabell 5.4 beregnet barnehageandeler for henholdsvis høsten 1999, årsskiftet 1999/2000 og våren 2000, dersom alle søknadene ble innfridd. På de to siste tidspunktene forutsettes det at ønske eller manglende ønske om barnehageplass gjelder for *hele* året. Det vil si at et barn som har/får plass høsten 1999 også vil befinne seg i barnehage videre utover vinteren og neste vår, og motsatt for et barn uten plass om høsten.

Den siste raden i tabell 5.4 gir situasjonen på samme tidspunkt av året som SSBs to spørreundersøkelser fant sted. Som vi ser ligger barnehageandelene for årsklassene ett til seks år likt med eller over den av andelene som er størst i 1998 eller 1999.³⁰ Dersom alle som ønsker skal få plass, er det altså ifølge disse resultatene fremdeles nødvendig å bygge flere barnehageplasser. Ifølge barnehagemeldingen (St.meld. nr. 27 (1999/2000)) hadde 61 prosent av barna i alderen ett til fem år barnehageplass ved årsskiftet 1998/99.³¹ På bakgrunn av kommunenes vurdering av situasjonen videre framover ble det beregnet at det ytterligere var behov for rundt 25 000 plasser, noe som vil gi en dekningsgrad på landsbasis på 70 prosent.³² Ifølge tabell 5.4 vil det være full dekning ved overgangen fra 1999 til år

³⁰ De yngste barna i datamaterialet vil være fylt ett år våren 2000, slik at kategorien «0 år» er tom.

³¹ Ifølge SSBs undersøkelse er barnehageandelen for ett- til femåringer 58 prosent våren 1999. Fordi hovedopptaket til barnehagene er om høsten, vil det være slik at barnehageandelene i løpet av et «barnehage»-år synker hvis vi ser på ett- til treåringer, fordi disse årsklassene overtar barnesegmenter med lavere barnehagebruk. Det motsatte vil være tilfelle for fem- og seksåringer, en aldersgruppe som ved begynnelsen av året inkluderer mange skolebarn, men der barn som var under skolealder ved skolestart etter hvert vil komme til. Differansen mellom regjeringens anslag og SSB-målingen kan med andre ord skyldes at den siste er fra et noe senere tidspunkt.

³² Antall nye plasser som ble etablert i løpet av 1999 er ennå ikke klarlagt, men sannsynligvis dreier det som om under 5000 (Aftenposten 28.12.99).

2000 dersom 66 prosent av barna mellom ett og fem på dette tidspunktet har barnehageplass (gjennomsnitt av prosentene i nest siste rad).³³

Tabell 5.4: Faktisk barnehagebruk etter barnets alder våren 1998 og våren 1999, samt barnehagebruk høsten 1999, ved årsskiftet 99/2000 og våren 2000 beregnet ut fra foreldrenes planer våren 1999 (prosent)

	Barnets alder ²						
	0 år	1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år
Barnehageandel våren 1998	3	27	46	60	73	73	74
Basis	(555)	(766)	(533)	(428)	(437)	(432)	(147)
Barnehageandel våren 1999	1	21	43	65	72	81	76
Basis	(777)	(836)	(935)	(716)	(594)	(582)	(219)
Beregnet barnehageandel høsten 1999 ¹	8	43	60	80	81	59	2
Basis	(441)	(885)	(894)	(851)	(582)	(593)	(413)
Beregnet barnehageandel årsskiftet 99/2000 ¹	-	33	56	75	82	83	2
Basis	(167)	(871)	(884)	(968)	(559)	(619)	(591)
Beregnet barnehageandel våren 2000 ¹	-	26	51	67	82	81	86
Basis	(-)	(777)	(836)	(935)	(716)	(594)	(210)

¹ Våren 1999 ble foreldrene spurt om de til høsten ville beholde plassen for barn som var i barnehage, eller søke om plass for barn som ikke var i barnehage. Dersom alle søknadene resulterte i en plass, får vi barnehageandelene i de tre nederste radene. (Der foreldrene ikke hadde bestemt seg for hva som skulle skje til høsten, er barna fordelt ut fra tilsynsordning på undersøkelsestidspunktet.) I de to siste radene er det i tillegg forutsatt at barnehagestatusen i liten grad endres mellom høst og påfølgende vår, i.o.m. at hovedopptaket er om høsten.

² Alderskategorien «0 år» omfatter barn som er fra null til ett år, kategorien «1 år» barn mellom ett og to, osv. **Våren 1998** vil nullåringene være født i perioden mai 97 til april 98, **våren 1999** mai 98 til april 99, **høsten 1999** september 98 til august 99, **årsskiftet 99/2000** januar 99 til desember 99, og **våren 2000** mai 99 til april 2000. Januar 1999 er den siste måneden som er fullt representert i 1999-utvalget. Dette betyr at høsten 1999 inkluderer kategorien «0 år» bare de fem eldste månedene. Barnehageandel for årsklassen er beregnet ved å forutsette at barnehagebruk blant barn som er under åtte måneder kan settes lik null. I de to siste radene er det ikke mulig å beregne andeler for nullåringene. For at den siste raden skal være sammenliknbar med de to første, inkluderer kategorien «6 år» også her kun barn opp til seks år og fire mnd.

³³ Dette gjelder under dagens forhold. Foreldre med barn mellom 3 og 5 år ble imidlertid spurt om de ville vært interessert i et tilbud om gratis korttidsopphold for denne aldersklassen, og med en slik ordning ville så mange som 95 prosent av barna i de eldste årsklassene bli sendt i barnehage.

Kontantstøtte mottas for 83 prosent av ettåringene og 70 prosent av toåringene våren 1999 (tabell 5.5). For de aller fleste dreier det seg om full kontantstøtte, bare en tiendedel av småbarnsforeldrene har benyttet muligheten for deltidsbarnehage kombinert med delvis kontantstøtte.³⁴ Er dette fordi foreldrene ikke er interessert i kombinasjonsløsninger, eller er det barnehagene som i liten grad tilbyr plasser med kortere oppholdstider?

Tabell 5.5: Andel ett- og toåringar der foreldrene mottar kontantstøtte våren 1999 (prosent)

	1 år	2 år	Totalt
Full kontantstøtte mottas	77	58	67
Delvis kontantstøtte mottas	6	12	9
Kontantstøtte mottas ikke	17	30	24
Basis	(812)	(918)	(1730)

For 37 prosent av ett- og toåringene som mottar full kontantstøtte oppgis barnehage som del av foretrukket tilsyn, mens foreldrene kunne tenke seg kortere oppholdstid i 37 prosent av tilfellene der barna har en fulltids barnehageplass og ikke mottar kontantstøtte. Dette tyder på at flere foreldre hadde kombinert kontantstøtte med deltidsplasser for barna, dersom tilbudet hadde vært der fra barnehagens side.

I 1999-undersøkelsen ble foreldrene spurt om ønskede oppholdstider for det kommende barnehageåret. Dersom foreldrenes planer skal imøtekommes, er det deltidsplasser som må bygges ut for ett- og toåringenes del (tabell 5.6). At de beregnede barnehageandelene for kontantstøttebarna våren 2000 er større enn faktisk barnehagebruk våren 1999 (tabell 5.4), er et resultat av småbarnsforeldrenes ønske om deltidsplasser. Heltidsplasser er redusert fra 24 prosent (andelen som ikke mottar kontantstøtte i tabell 5.5) til 15 prosent.

³⁴ Tallene er helt i samsvar med Rikstrygdeverkets egen statistikk (blant annet presentert i artikkel i Trygd & Pensjon (Hellevik, T. 1999b)), en klar styrking av tilliten til utvalgets representativitet.

Tabell 5.6: Barnehagebruk for ett- og toåringer våren 2000, beregnet ut fra foreldrenes ønskede oppholdstid våren 1999 (prosent)

	1 år	2 år	Totalt
<i>Ønsket oppholdstid</i>			
Ikke barnehageplass	73	49	61
Mindre enn 9 timer i uken	1	1	1
9-16 timer	3	7	5
17-24 timer	7	14	10
25-32 timer	6	11	8
Mer enn 32 timer i uken (heltidsplass)	10	19	15
Basis	(775)	(819)	(1594)

Foreløpig oppsummering

Våren 1999 mottas kontantstøtte for så mange som 83 prosent av ettåringene og 70 prosent av toåringene. For de aller fleste dreier det seg om full kontantstøtte, bare en tiendedel av småbarnsforeldrene får utbetalt delvis kontantstøtte. Andelen barn med plass i barnehage er 21 prosent i den yngste kontantstøtteklassen og 43 prosent i den eldste. Sammenliknet med situasjonen våren 1998 betyr dette en reduksjon på henholdsvis 6 og 3 prosentpoeng. Tatt i betraktning den høye brukeroppslutningen virker nedgangen relativt beskjeden. Men barnehagedekningen i disse aldersgruppene var såpass lav *før* kontantstøtten trådte i kraft at det var et stort potensiale for å kunne benytte ordningen som ikke fordret noen endring i forhold til barnehagebruk. Samtidig innebærer nedgangen et brudd med den jevne stigningen i andelen ett- og toåringer med barnehageplass som har funnet sted siden begynnelsen av 70-tallet.

For ettåringene har andelen som passes av dagmamma eller praktikant økt med 4 prosentpoeng, men omfanget av denne tilsynsordningen er uendret blant toåringene. For alle de andre årsklassene er bruken enten lik som i 1998 eller den har gått noe tilbake. Det kan med andre ord så langt ikke sies å ha funnet sted noen oppblomstring av dagmammamarkedet.

Småbarnsforeldre har i liten grad valgt å ta eldre søsken ut av barnehage som følge av yngre søskens kontantstøttebruk. Noe vanligere er det at tre- til femåringer har fått forkortet oppholdstid som følge av kontant-

støtten, men heller ikke dette er et fenomen med stor betydning for barnegruppen totalt sett.

Ser vi på *hele* barnegruppen under skolealder, er andelen med barnehageplass høyere våren 1999 enn våren 1998. Ifølge SSBs barnehagestatistikk (1999) hadde nærmere 3400 flere barn plass i barnehage i slutten av 1998 enn året før. Ut fra søknader og foreldrenes planer om å beholde plasser, er det fremdeles potensiale for vekst i barnehagesektoren. Dette gjelder også kontantstøttebarna. Dersom tilbudet tilrettelegges i form av flere deltidsplasser, tilsier foreldrenes ønsker at barnehageandelen for ettåringene vil komme opp igjen på 1998-nivået, og for toåringene stige ytterligere sammenliknet med 1998.

6 Mulighet til å velge ønsket omsorgsform

Et av målene med kontantstøtten er å gi småbarnsforeldre bedre mulighet til å velge det tilsynet de ønsker for sine barn. «Reell valgfrihet innebærer både at det finnes barnehagetilbud til de som ønsker det og at familier som ønsker andre omsorgsformer gis økonomisk mulighet for dette valget» (St.prp. nr. 1 (1997/98), tillegg nr. 3). I første rekke håper man ordningen vil gjøre det lettere for foreldre å være hjemme mens barna er små. Men støtten vil også være et bidrag til privat organisert barnetilsyn i familier der begge foreldre er yrkesaktive, og der barnehage av forskjellige grunner anses som et lite passende omsorgsalternativ (St.prp. nr. 53 (1997/98)).

Dersom kontantstøtten har hatt den tiltenkte effekten, vil vi kunne forvente å finne et høyere samsvar mellom foreldrenes foretrukne tilsyn og det faktiske tilsynet for ett- og toåringer våren 1999 sammenliknet med året før. I tabell 6.1 ser vi da også at det i 1999 er blitt mindre vanlig å ha en ett- eller toåring i barnehage når denne tilsynsordningen ikke er ønsket (7 mot 12 prosent). Men samtidig er det en liten økning i andelen barn som ikke har plass der familien foretrekker barnehage (45 mot 42 prosent).³⁵ Reduksjonen i barnehagebruk i de to årsklassene har altså ikke bare kommet blant foreldre som ikke ønsker å benytte tilbudet.

Tabell 6.1: Ett- og toåringers faktiske barnehagebruk sett i forhold til foreldrenes foretrukne tilsyn, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Foretrukket tilsyn			
	1998		1999	
	Inkluderer barnehage	Inkluderer ikke barnehage	Inkluderer barnehage	Inkluderer ikke barnehage
<i>Faktisk tilsyn</i>				
Inkluderer barnehage	58	12	55	7
Inkluderer ikke barnehage	42	88	45	93
Basis	(638)	(617)	(945)	(823)
Basis prosentuert	51	49	53	47

Forholdet mellom foretrukket og faktisk dagmammabruk er tilnærmet uendret fra 1998 til 1999 (tabell 6.2). Selv om tilpasningene på individnivå

³⁵ Denne siste differansen er imidlertid ikke statistisk signifikant, vi kan altså ikke utelukke at den skyldes utvalgstilfeldigheter.

kan være større enn på gruppenivå, var dette ikke overraskende i og med de små forskjellene vi fant i andelen ett- og toåringer som ble passet av dagmamma eller praktikant.

Tabell 6.2: Ett- og toåringers faktiske dagmammabruk sett i forhold til foreldrenes foretrukne tilsyn, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Foretrukket tilsyn			
	1998		1999	
	Inkluderer dagmamma	Inkluderer ikke dagmamma	Inkluderer dagmamma	Inkluderer ikke dagmamma
<i>Faktisk tilsyn</i>				
Inkluderer dagmamma	64	12	66	12
Inkluderer ikke dagmamma	36	88	34	88
Basis	(158)	(1097)	(248)	(1520)
Basis prosentuert	13	87	14	86

I familier der foreldrene ønsker å passe de minste barna selv, er det i 1999 blitt klart flere som ikke benytter seg av annet tilsyn (80 mot 74 prosent) (tabell 6.3).³⁶ Det er videre en økning i den «tilfredse» andelen blant de som ønsker å kombinere eget pass med andre tilsynsordninger (37 mot 33 prosent). Men det har også blitt relativt flere blant de som foretrekker tilsyn helt utenom foreldre som likevel er en del av barnets passløsning på dagtid (32 (24 + 8) mot 22 (16 + 6) prosent). Den største endringen mellom de to undersøkelsestidspunktene er imidlertid å finne i selve fordelingen for foretrukket tilsyn (nederste rad i tabell 6.3). Andelen ett- og toåringer der foreldrene ikke oppgir seg selv som en del av det foretrukne tilsynet har økt med hele 20 prosentpoeng, mens andelen der foreldrene ønsker eneansvaret og andelen der de vil kombinere med annet tilsyn reduseres med henholdsvis 7 og 13 prosentpoeng. Dette virker pussig sett i forhold til småbarnsmødrenes favorisering av tiltak som gir økt samvær mellom foreldre og barn (kapittel 3). Muligens er det igjen snakk om et metodeprodukt.³⁷

³⁶ I tabell 6.3 er ikke timetallet for tilsyn utenom foreldrene trukket inn for å bestemme barnas *faktiske* tilsynsordning. Det er ikke mulig å foreta et tilsvarende grep i forhold til *foretrukket* tilsyn, og da prioriteres det å få de to variablene så like som mulig.

³⁷ Ved kartleggingen av tilsynsordninger ble det spurt etter tilbudet som brukes eller ønskes brukt «på dagtid/i arbeidstiden». Antall timer som barnet ble oppgitt å ha tilsyn av andre enn foreldrene, viste at i de tilfellene der det ikke var snakk om foreldre som *hovedtilsyn* varierte det veldig hvorvidt intervjuobjektene inkluderte mor/far i tilsynsløsningen. Dette kan tenkes også å gjelde for foretrukket tilsyn. Det er imidlertid vanskelig å se hvorfor dette skulle virke ulikt ved telefonintervjuing og selvutfylling. Dessuten er også andelen barn der foreldrene foretrekker eneansvaret redusert mellom de to undersøkelsestidspunktene.

Tabell 6.3: Ett- og toåringers faktiske tilsyn av foreldre sett i forhold til foretrukket tilsyn, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Foretrukket tilsyn					
	1998			1999		
	Kun foreldre	Foreldre + annet tilsyn	Tilsyn utenom foreldre	Kun foreldre	Foreldre + annet tilsyn	Tilsyn utenom foreldre
<i>Faktisk tilsyn</i>						
Kun foreldre	74	29	16	80	30	24
Foreldre komb. med annet tilsyn	7	33	6	4	37	8
Tilsyn helt utenom foreldre	19	38	78	16	34	68
Basis	(470)	(407)	(378)	(526)	(330)	(912)
Basis prosentuert	37	32	30	30	19	51

I forrige kapittel så vi at det samlet var blitt flere barn med plass i barnehage i de eldre årsklassene. Denne økte dekningsgraden har ikke resultert i noen merkbar endring i samsvaret mellom foretrukket og faktisk barnehagebruk for tre- til seksåringer (tabell 6.4).

Tabell 6.4: Tre- til seksåringers faktiske barnehagebruk sett i forhold til foreldrenes foretrukne tilsyn, våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Foretrukket tilsyn			
	1998		1999	
	Inkluderer barnehage	Inkluderer ikke barnehage	Inkluderer barnehage	Inkluderer ikke barnehage
<i>Faktisk tilsyn</i>				
Inkluderer barnehage	85	24	84	26
Inkluderer ikke barnehage	15	76	16	74
Basis	(1087)	(317)	(1678)	(430)
Basis prosentuert	77	23	80	20

Foreløpig oppsummering

Dersom kontantstøtten har gitt småbarnsforeldre bedre mulighet til å velge det tilsynet de ønsker for sine barn, vil vi kunne forvente å finne et høyere samsvar mellom foreldrenes foretrukne tilsyn og ett- og toåringers faktiske tilsyn våren 1999 sammenliknet med året før.

Det er blitt noe mindre vanlig at en ett- eller toåring er i barnehage dersom foreldrene ikke ønsker denne tilsynsordningen. Men det er også en liten økning i andelen barn som ikke har plass der foreldrene *foretrekker* barnehage. For dagmamma/praktikant er forholdet mellom foretrukket og faktisk bruk tilnærmet uendret.

Blant foreldre som ønsker å passe de minste barna, enten alene eller i kombinasjon med annet tilsyn, har den «tilfredse» andelen økt mellom 1998 og 1999. Men samtidig har det blant foreldre som foretrekker å ha dekket tilsynet på dagtid/i arbeidstiden ved hjelp av ordninger utenfor hjemmet, blitt vanligere å likevel være en del av barnets passløsning. Den største endringen mellom de to undersøkelsestidspunktene gjelder imidlertid hvilket omfang av foreldretilsyn som ønskes for ett- og toåringene. Andelene der foreldrene foretrekker eneansvaret eller der de vil kombinere eget tilsyn med andre tilsynsordninger reduseres med henholdsvis 7 og 13 prosentpoeng, mens andelen der foreldrene ikke oppgir seg selv som del av foretrukket tilsyn har økt med hele 20 prosentpoeng. Det er ikke uten videre lett å se hva som forklarer denne utviklingen.

For tre- til seksårsgruppen har den økte barnehagedekningen som har funnet sted, ikke resultert i noen merkbar endring i samsvaret mellom foretrukket og faktisk barnehagebruk i årsklassene.

7 Yrkesaktivitet og tilsynsbruk hos mødre med høy og lav utdanning

I debatten om kontantstøtten har motstanderne av ordningen hevdet at det først og fremst vil være kvinner med lav utdanning i lavtlønnede yrker som reduserer arbeidstiden og er mer hjemme med barna. Kvinner med høyere stillinger vil benytte kontantstøtten til å ha en dagmamma eller en praktikant. Dermed skaper kontantstøtten større skiller mellom ulike kvinnegrupperes yrkesdeltakelse, og mellom deres barn når det gjelder det tilsynet de får de første årene. Professor i sosialøkonomi Steinar Strøm frykter for eksempel at kontantstøtteordningen vil kunne føre til nye klasseskiller (Dagbladet 3.2.98).

Det er som vi allerede har sett, relativt flere som benytter kontantstøtte blant mødre med lav utdanning enn blant mødre med høy. Men er det også store utdanningsforskjeller i organisering av yrkesliv og barnepass blant kontantstøttemottakerne? Tabell 7.1a og 7.1b viser hvilke løsninger som er valgt i forhold til yrkesaktivitet og barnetilsyn for mødre som var i heltidsstilling våren 1998, tabell 7.2a og 7.2b tilsvarende for mødre som var i deltidsstilling.³⁸ Tabellene er prosentuert med basis i totalen, de vanligste alternativene er uthevet.

I motsetning til hva som ble hevdet av enkelte på forhånd, ser vi at utdanningsnivå har liten sammenheng med hvorvidt en mor som mottar kontantstøtte har fortsatt med samme yrkesaktivitet og lar en dagmamma eller en praktikant passe kontantstøttebarnet (som hovedtilsyn eller i kombinasjon med foreldrene selv). Utdanningsnivå har heller ingen betydning for valget om å gå ut av yrkeslivet og ha barnetilsynet selv. Dette gjelder uansett yrkesaktiviteten våren 1998. Blant mødre som i 1998 hadde en deltidsstilling, er det også en like stor andel i de to utdanningsgruppene som våren 1999 er i permisjon og passer barn, men høyt utdannede mødre er i større grad enn lavt utdannede hjemme med permisjon fra en heltidsstilling.

Både blant mødre med høy og lav utdanning har over 30 prosent redusert yrkesaktiviteten med utgangspunkt i en heltidsstilling og er sam-

³⁸ Mødre som våren 1998 var i fødselspermisjon er plassert ut fra arbeidet de hadde permisjon fra.

tidig involvert i omsorgen for kontantstøttebarnet. Men mens de lavt utdannede mødrene fordeler seg ganske likt mellom å ha foreldretilsyn alene eller i kombinasjon med slektning/park eller med dagmamma/praktikant, er det for de høyt utdannede mødrene klart flest som har tilsyn i kombinasjon med dagmamma/praktikant, og få der foreldre har tilsynet alene.

Tabell 7.1a: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 for mødre som mottar kontantstøtte for yngste barn våren 1999 (prosentuert med basis i totalen). Tabellen ser på mødre som var i heltidsstilling våren 1998 og som har lav utdanning.

	Endring i yrkesaktivitet for mor ¹				
	Økt yrkesaktivitet	Lik yrkesaktivitet	Redusert yrkesaktivitet	Fortsatt perm/ gått ut i perm	Gått ut av yrkeslivet
<i>Tilsynsordning våren 1999 for kontantstøttebarnet ²</i>					
Foreldre	1	6	8	5	7
Foreldre og slektning/park	1	5	12	1	2
Foreldre og barnehage	1	3	3	1	1
Foreldre og dagmamma/praktikant	1	8	9	5	3
Slektning		5			
Dagmamma/praktikant	1	12			
Dagmamma/praktikant og barnehage		1			
Barnehage og slektning/park		1	1	1	
Endring i yrkesaktivitet prosentuert	3	41	32	12	12

Basis: 147

¹ Beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. Dersom moren var i permisjon i 1998, sammenliknes det med yrkesaktiviteten hun hadde før hun gikk ut i permisjon (mødrene ble i spørreskjemaet bedt om å svare ut fra arbeidet de var i permisjon fra).

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

Tabell 7.1b: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 for mødre som mottar kontantstøtte for yngste barn våren 1999 (prosentuert med basis i totalen). Tabellen ser på mødre som var i heltidsstilling våren 1998 og som har høy utdanning.

	Endring i yrkesaktivitet for mor ¹				
	Økt yrkesaktivitet	Lik yrkesaktivitet	Redusert yrkesaktivitet	Fortsatt perm/ gått ut i perm	Gått ut av yrkeslivet
<i>Tilsynsordning våren 1999 for kontantstøttebarnet ²</i>					
Foreldre		3	3	12	8
Foreldre og slektning/park		3	8	1	
Foreldre og barnehage		5	5	1	1
Foreldre og dagmamma/praktikant		9	15	3	
Slektning		1			
Dagmamma/praktikant		14	3		1
Dagmamma/praktikant og barnehage		1		1	
Barnehage og slektning/park				1	
<hr/>					
Endring i yrkesaktivitet prosentuert		35	36	20	9

Basis: 148

¹ Beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. Dersom moren var i permisjon i 1998, sammenliknes det med yrkesaktiviteten hun hadde før hun gikk ut i permisjon (mødrene ble i spørreskjemaet bedt om å svare ut fra arbeidet de var i permisjon fra).

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

Hvis vi ser på mødrene som før kontantstøtten trådte i kraft hadde en deltidsstilling, er det omtrent like vanlig i de to utdanningsgruppene at moren har fortsatt med samme yrkesaktivitet mens kontantstøttebarnet passes av kun foreldrene. Derimot har over en femtedel av de høyt utdannede mødrene uendret yrkesaktivitet og deltids plass i barnehage for ett- eller toåringen, hvilket gjør dette til det hyppigst forekommende alternativet for disse mødrene, mens den samme løsningen er valgt hos bare en tiendedel av mødrene med lav utdanning.

Tabell 7.2a: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 for mødre som mottar kontantstøtte for yngste barn våren 1999 (prosentuert med basis i totalen). Tabellen ser på mødre som var i **deltidsstilling** våren 1998 og som har **lav utdanning**

	Endring i yrkesaktivitet for mor ¹				
	Økt yrkesaktivitet	Lik yrkesaktivitet	Redusert yrkesaktivitet	Fortsatt perm/ gått ut i perm	Gått ut av yrkeslivet
<i>Tilsynsordning våren 1999 for kontantstøttebarnet ²</i>					
Foreldre	6	9	5	7	8
Foreldre og slektning/park	5	11	3	2	1
Foreldre og barnehage	2	10	3	1	1
Foreldre og dagmamma/praktikant	2	13	2	1	
Slektning		1			
Dagmamma/praktikant	1	2	1		
Dagmamma/praktikant og barnehage			1		
Barnehage og slektning/park		1			
Endring i yrkesaktivitet prosentuert	17	48	14	11	10

Basis: 172

¹ Beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. Dersom moren var i permisjon i 1998, sammenliknes det med yrkesaktiviteten hun hadde før hun gikk ut i permisjon (mødrene ble i spørreskjemaet bedt om å svare ut fra arbeidet de var i permisjon fra).

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

Tabell 7.2b: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 for mødre som mottar kontantstøtte for yngste barn våren 1999 (prosentuert med basis i totalen). Tabellen ser på mødre som var i deltidsstilling våren 1998 og som har høy utdanning

	Endring i yrkesaktivitet for mor ¹				
	Økt yrkesaktivitet	Lik yrkesaktivitet	Redusert yrkesaktivitet	Fortsatt perm/ gått ut i perm	Gått ut av yrkeslivet
<i>Tilsynsordning våren 1999 for kontantstøttebarnet ²</i>					
Foreldre	2	12		6	6
Foreldre og slektning/park	4	5	3	3	
Foreldre og barnehage	4	21	2	1	1
Foreldre og dagmamma/praktikant	2	14	2	1	
Foreldre, barnehage og dagmamma/praktikant	1	2			
Slektning					
Dagmamma/praktikant	2	1			1
Dagmamma/praktikant og barnehage					
Barnehage og slektning/park	1		1		
Endring i yrkesaktivitet prosentuert	17	56	8	11	8

Basis: 97

¹ Beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. Dersom moren var i permisjon i 1998, sammenliknes det med yrkesaktiviteten hun hadde før hun gikk ut i permisjon (mødrene ble i spørreskjemaet bedt om å svare ut fra arbeidet de var i permisjon fra).

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

Sammenlikner vi yrkesaktiviteten hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år på gruppenivå i 1998 og 1999, ser vi at det er blant de med høy utdanning yrkesaktiviteten er redusert (tabell 7.3). Nedgangen kommer ikke ved at flere høyt utdannede mødre har gått helt ut av yrkeslivet, men ved en samlet reduksjon i arbeidstid. Mens det i 1998 var en stor overvekt av heltidsarbeidende blant de yrkesaktive (54 mot 35 prosent), er forskjellen nesten utliknet i 1999 (45 mot 43 prosent). Når det samtidig er et lite skifte

fra manglende yrkesaktivitet til deltidsarbeid for mødre med lav utdanning,³⁹ betyr det at variasjonen i deltakelse på arbeidsmarkedet mellom høyt og lavt utdannende småbarnsmødre er blitt *mindre* etter kontantstøtten innføring, ikke større slik noen fryktet.

Tabell 7.3: Yrkesaktivitet hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år, etter utdanning våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Mors utdanningsnivå ¹			
	Lav		Høy	
	1998	1999	1998	1999
<i>Mors yrkesaktivitet</i>				
Heltid	25	25	46	41
- permisjon (lønnet/ulønnet)	4	3	8	4
Deltid	32	36	30	36
- permisjon (lønnet/ulønnet)	5	5	5	7
Ikke inntektsgivende arbeid	33	31	11	12
Basis	(657)	(940)	(402)	(559)

¹ Registerbasert. Lav utdanning vil si til og med fullført videregående skole/gymnas, høy utdanning påbegynt eller fullført universitets- eller høyskoleutdanning.

Endringene i tilsynsbruken for ett- og toåringer som har funnet sted mellom våren 1998 og våren 1999 er stort sett de samme for barn av mødre med høy og barn av mødre med lav utdanning (tabell 7.4). I begge gruppene reduseres barnehageandelen der det er snakk om lengre opphold, mens barnehage kombinert med foreldrepass går fram. Prosentdifferansen for den samlede barnehagebruken etter mors utdanning er tilnærmet uforandret, 17 poeng i 1998 (47 minus 30 prosent) mot 18 poeng i 1999 (45 minus 27 prosent). Andelen barn som passes av dagmamma eller praktikant stiger også uavhengig av utdanning. Prosentdifferansen etter mors utdanning er henholdsvis 3 poeng i 1998 (20 minus 17 prosent) og 5 poeng i 1999 (24 minus 19 prosent). Unntaket fra den parallelle utviklingen er økningen i andelen barn som blir passet kun av foreldrene der moren har høy utdanning. En tilsvarende vekst har ikke funnet sted for barn av lavt utdannede mødre, andelen er uendret.

³⁹ Forskjellene er så små at de ikke er statistisk signifikante.

Tabell 7.4: Bruk av tilsynsordninger for barn mellom ett og tre år, etter mors utdanningsnivå våren 1998 og våren 1999 (prosent)

	Mors utdanningsnivå ¹			
	Lav		Høy	
	1998	1999	1998	1999
<i>Tilsynsordning</i> ²				
Barnehage	16	10	28	19
Barnehage og foreldre	12	16	18	24
Dagmamma/praktikant	5	5	8	7
Dagmamma/prakt og foreldre	10	13	11	15
Dagm/prakt og barnehage	1	0,3	0,4	1
Dagm/prakt, barnehage og foreldre	1	0,3	1	0,5
Foreldre	38	38	18	23
Slektning	2	2	2	1
Slektning og foreldre	11	13	9	6
Park og foreldre	2	3	2	3
Annet/andre kombinasjoner ³	0,4	-	1	0,5
Ubesvart/vet ikke	3	0,1	1	0,2
Basis	(766)	(1071)	(478)	(640)

¹ Registerbasert. Lav utdanning vil si til og med fullført videregående skole/gymnas, høy utdanning påbegynt eller fullført universitets- eller høyskoleutdanning.

² Der det er oppgitt at barnet har under 31 timer i uken med tilsyn av andre enn foreldrene, samtidig som det ikke er krysset av for foreldre under faktisk tilsyn, blir foreldre likevel inkludert som del av tilsynsløsningen i tabellen. Hvis annet tilsyn utgjør mer enn 30 timer i uken er foreldre ikke med som del av tilsynsløsningen, selv om dette var oppgitt fra intervjuobjektets side.

³ Det vil si kombinasjoner av slektning, park og «annet». Disse tre formene for pass vil også kunne inngå som en del av den planlagte tilsynsløsningen i alle dagmamma/praktikant- og barnehagekategoriene.

Situasjonen våren 1999 avviker fra de beregnede resultatene i forrige NOVA-rapport (Hellevik, T. 1999), gjort på bakgrunn av forventet tilsyn for de kommende kontantstøttebarna. Her så det ut til at dagmamma/praktikantbruken ville komme til å bli sterkt avhengig av utdanning, foretrukket i langt større grad av mødre med høy enn av mødre med lav utdanning. En slik utvikling ville representert et brudd i forhold til resten av tiåret, der det å benytte dagmamma har vært omtrent like vanlig blant foreldre med høy og lav sosial status. Når det gjaldt barnehagebruk viste de beregnede resultatene en liten reduksjon i tidligere sosial skjevhet. Mødre med høy utdanning var fremdeles de hyppigste brukerne, men i mindre grad enn tilfellet var våren 1998.

Ser vi i panelet nærmere på barnegruppen som ble brukt i forhåndsberegningen av tilsynsbruk,⁴⁰ blir det klart at både der moren har lav og der moren har høy utdanning går *faktisk tilsyn våren 1999* i favør av barnehage og disfavør av dagmamma *sammenliknet med planene som ble lagt våren 1998*, men for begge tilsynsordningene gjelder dette i tre ganger så sterk grad for barn av høyt utdannede mødre.⁴¹

Foreløpig oppsummering

Når vi ser på løsningene som er valgt i organisering av yrkesliv og barnepass med mottatt kontantstøtte, er likhetene mellom mødre med høy og lav utdanning mer slående enn forskjellene. For eksempel har utdanningsnivå liten sammenheng med hvorvidt en mor som mottar kontantstøtte har fortsatt med samme yrkesaktivitet og lar en dagmamma eller en praktikant passe kontantstøttebarnet (som hovedtilsyn eller i kombinasjon med foreldrene selv), i motsetning til hva enkelte hevdet på forhånd. Det samme gjelder valget om å gå ut av yrkeslivet og ha barnetilsynet selv. Den største utdanningsforskjellen gjelder bruken av deltidsbarnehage. Mens over en femtedel av de høyt utdannede mødre som våren 1998 hadde en deltidsstilling har uendret yrkesaktivitet og benytter deltidsplass for ett- eller toåringen, forekommer den samme løsningen hos bare en tiendedel av mødre med lav utdanning.

Sammenlikner vi arbeidsdeltakelsen hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år på gruppenivå i 1998 og 1999, ser vi at mens yrkesaktiviteten blant de lavt utdannede mødre i hovedsak er uendret, er den blitt klart redusert blant de med høy utdanning. Nedgangen i den siste mødregruppen kommer ikke ved at flere har gått helt ut av yrkeslivet, men ved en samlet reduksjon i arbeidstid. Deltakelsen på arbeidsmarkedet blant småbarnsmødre med høy og lav utdanning har dermed blitt *likere* etter kontantstøttens innføring, ikke mer forskjellig slik noen fryktet.

Utviklingen i tilsynsbruken for ett- og toåring er stort sett parallell blant barn av mødre med høy og lav utdanning. Unntaket er økningen i andelen barn som blir passet kun av foreldrene der moren har høy utdanning. Denne andelen er uendret hos barn av lavt utdannede mødre.

⁴⁰ Det vil si barn født fra 1.8.97 til 31.1.98.

⁴¹ For mødre med lav utdanning er andelen barn som har barnehageplass der dette ikke var forventet rundt 4-5 prosentpoeng høyere enn andelen med motsatt utviklingsforløp. For mødre med høy utdanning er forskjellen 12-13 prosentpoeng. Når det gjelder dagmamma/praktikant er utviklingen motsatt. Differansene er på henholdsvis 6 og 18 prosentpoeng for mødre med lav og høy utdanning.

8 Yrkesaktivitet hos mødre i helse- og sosialsektoren⁴²

Mot slutten av 1998 kunne Aftenposten rapportere at så langt hadde sykehus og sykehjem i Oslo kommune i liten grad merket noen økning i antall ansatte som søkte om permisjon eller om å få gå over i redusert stilling som følge av kontantstøtten. Det hadde ikke blitt flere ledige heltids- eller deltidsstillinger. «Dystre spådommer om at kvinner i omsorgsykker ville forsvinne fra jobbene sine når kontantstøtten ble innført ser foreløpig ikke ut til å holde stikk» (Aftenposten 30.11.98). Imidlertid hadde ordningen på dette tidspunktet bare vært virksom noen få måneder, og kun omfattet ettåringer. Ved utgangen av 1999 hevder Norsk Sykepleierforbund derimot at innføringen av kontantstøtte har ført til større sykepleiermangel (Aftenposten 30.12.99).

Blant småbarnsmødre som arbeidet innenfor helse- og sosialsektoren våren 1998, har noe over halvparten lik eller høyere yrkesaktivitet våren 1999 når de mottar kontantstøtte, mens for mødre som ikke benytter ordningen gjelder dette tre fjerdedeler (tabell 8.1). Som diskutert tidligere i rapporten, er det imidlertid grunn til å tro at disse to gruppene ville skilt seg fra hverandre selv om støtten ikke hadde blitt innført. Sammenlikner vi kontantstøttemottakerne innenfor helse- og sosialsektoren med kontantstøttemottakere i «andre» sektorer (det vil si alle sektorer utenom helse- og sosial samt barnehage- og skole) er endringene i yrkesaktivitet nesten de samme, eneste forskjell er at det er noen flere i *siste* gruppe som har gått ut av yrkeslivet.⁴³ I barnehage- og skolesektoren er mødrene som mottar kontantstøtte i større grad i permisjon enn i de andre kategoriene.

⁴² I datafilen for 1998-undersøkelsen hadde det skjedd en ombytting av variabelbetegnelsene for sektortilhørighet. Dette hadde størst betydning for resultatene som ble oppgitt i forrige NOVA-rapport (1999) i forhold til mødre i barnehagesektoren. Barnehageansatte hadde ikke, slik det ble rapportert, i større grad enn andre bestemt seg for å ikke benytte ordningen. Andelen usikre («vet ikke»-andelen) var imidlertid høyere enn i andre sektorer. Barnehageansatte var heller ikke når det kom til stykke en gruppe som var spesielt tilbakeholdne i forhold til å skulle redusere yrkesaktiviteten eller være hjemme med mottatt støtte. Andelen som forventet å fortsette med *samme* yrkesaktivitet var tvert imot lavest i denne sektoren.

⁴³ Fordelingene viser også det store omfanget av deltidsarbeid i helse- og sosialsektoren.

Tabell 8.1: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 hos mødre med minst ett barn i kontantstøttealder våren 1999, etter sektortilknytning for yrkesaktivitet våren 1998 og kontantstøttebruk våren 1999 (prosent)

Kontantstøttebruk våren 1999	Sektortilknytning våren 1998					
	Helse- og sosialsektoren		Barnehage- og skolesektoren		Andre sektorer	
	Mottar støtte	Mottar ikke støtte	Mottar støtte	Mottar ikke støtte	Mottar støtte	Mottar ikke støtte
Endring i yrkesaktivitet ¹						
Økt yrkesaktivitet	8	15	5	14	10	8
Lik yrkesaktivitet (heltid) ²	9	33	21	43	23	58
Lik yrkesaktivitet (deltid) ²	35	27	16	7	17	9
Redusert yrkesaktivitet	22	15	20	29	21	14
Gått ut av yrkeslivet	6	-	9	2	12	2
Fortsatt permisjon	13	2	18	2	11	1
Gått ut i permisjon	7	8	10	2	7	9
Basis	(171)	(60)	(117)	(42)	(335)	(152)

¹ Beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. Dersom moren var i permisjon i 1998, sammenliknes det med yrkesaktiviteten hun hadde før hun gikk ut i permisjon (mødrene ble i spørreskjemaet bedt om å svare ut fra arbeidet de var i permisjon fra).

² Differansen mellom oppgitt arbeidstid i 1998 og 1999 er 5 timer eller mindre.

I tabell 8.1 er endringene i yrkesaktivitet beregnet ved å se oppgitt arbeidstid i 1998 i forhold til oppgitt arbeidstid i 1999. I 1999-undersøkelsen ble mødrene også direkte spurt om yrkesaktiviteten deres var endret med mottatt kontantstøtte, og om dette skyldes støtten eller ville skjedd uansett.⁴⁴ I tabell 8.2 ser vi at nærmere halvparten av mødrene innenfor helse- og sosialsektoren som oppgir å ha redusert yrkesaktiviteten eller at de er hjemmeværende mener dette ville vært situasjonen uavhengig av kontantstøtten. Det samme er tilfellet for kategorien «andre» sektorer, mens i barnehage- og skolesektoren utgjør andelen noe *over* halvparten av de som er hjemme eller arbeider mindre.⁴⁵

⁴⁴ Endringene i yrkesaktivitet hos mødre som mottar kontantstøtte framstår noe forskjellig i tabell 8.1 og 8.2. Som bemerket i kapittel 2 om datamaterialets kvalitet har en del mødre inkonsistente svarmønstrene, spesielt når det gjelder yrkesaktivitet. Forvirring rundt fødselspermisjonen ble oppgitt som én mulig forklaring.

⁴⁵ I notisen «Kontantstøtte skaper sykepleiermangel» i Aftenposten 30.12.99 opplyser Norsk Sykepleierforbund at 2700 sykepleiere har redusert arbeidstiden sin etter kontantstøttens innføring. Men det blir ikke oppgitt hvordan denne reduksjonen ser ut i forhold til tidligere år, for mødre med barn i samme aldersgruppe. Det virker ikke usannsynlig at det også før har vært vanlig for mødre å arbeide mindre den første tiden etter at de var ferdig med permisjonen sammenliknet med yrkesaktiviteten før de gikk ut i permisjon, slik tallene i tabell 8.2 indikerer.

Tabell 8.2: Endring i yrkesaktivitet våren 1999 sammenliknet med våren 1998 hos mødre som mottar kontantstøtte våren 1999, etter sektortilknytning for yrkesaktivitet våren 1998 (prosent)

	Sektortilknytning våren 1998		
	Helse- og sosialsektoren	Barnehage- og skolesektoren	Andre sektorer
<i>Endring i yrkesaktivitet</i> ¹			
Arbeider mer	2	3	4
Arbeider som før	41	38	45
Arbeider mindre, ville skjedd uansett	14	17	14
Arbeider mindre ved hjelp av kontantstøtten	23	14	17
Er hjemme, ville skjedd uansett	12	14	7
Er hjemme ved hjelp av kontantstøtten	5	14	8
Ubesvart	4	2	5
Basis	(173)	(118)	(344)

¹ Ut fra direkte spørsmål om yrkesaktiviteten er endret.

Foreløpig oppsummering

Blant småbarnsmødre som arbeidet innenfor helse- og sosialsektoren våren 1998, har en langt større andel lik eller høyere yrkesaktivitet våren 1999 når de ikke mottar enn når de mottar kontantstøtte. Som diskutert tidligere i rapporten, er det imidlertid grunn til å tro at disse to gruppene ville skilt seg fra hverandre selv om støtten ikke hadde blitt innført. Sammenlikner vi kontantstøttemottakerne innenfor helse- og sosialsektoren med kontantstøttemottakere i «andre» sektorer (det vil si alle sektorer utenom helse- og sosial samt barnehage- og skole) er endringene i yrkesaktivitet nesten de samme, eneste forskjell er at det er noen flere i *siste* gruppe som har gått ut av yrkeslivet. Det viser seg også at nærmere halvparten av mødrene innenfor helse- og sosialsektoren som oppgir å ha redusert sin yrkesaktivitet eller at de er blitt hjemmeværende, mener dette ville vært situasjonen uavhengig av kontantstøtten. Det samme er tilfellet for kategorien «andre» sektorer, mens i barnehage- og skolesektoren utgjør andelen noe *over* halvparten av de som er hjemme eller arbeider mindre.

9 Oppsummering

I rapporten er det blitt sett på virkninger av kontantstøtteordningens innføring. Situasjonen våren 1998, et halvt år før kontantstøtten trådte i kraft, er sammenliknet med situasjonen våren 1999, da ordningen hadde vært virksom i et halvt år. En hovedkonklusjon på analysen må bli at endringene som har funnet sted så langt, er forholdsvis små. Det kan tenkes at disse viser begynnelsen på nye tendenser som kan vokse seg mer betydningsfulle, men dette kan vi nødvendigvis ikke si mer om før ordningen har vært i drift i et lengre tidsrom.

Kjennetegn ved kontantstøttebrukerne

Betydningen av sosiale bakgrunnsvariabeler for småbarnsfamilienes kontantstøttebruk er som forventet ut fra tidligere års barnehagebruk. Andelen som benytter ordningen øker med synkende sosial status, både når vi ser på mors utdanningsnivå og arbeidsinntekt, og familiens samlede årsinntekt.

Våren 1999 er det også en sammenheng mellom morens tilknytning til arbeidsmarkedet og bruken av støtte. Andelen kontantstøttemottakere er klart størst blant mødre som er hjemmearbeidende eller arbeidsledige. Det er videre langt flere brukere blant mødre i deltidsstilling enn blant mødre som har full arbeidsuke. Arbeidstidsordningen har også betydning for omfanget, ukurant arbeidstid gir hyppigere bruk enn normal arbeidstid. Hvis vi ser både stillingstype og arbeidstidsordning i kombinasjon, får vi for de yrkesaktive mødrene en forskjell i andelen som mottar støtte på hele 37 prosentpoeng mellom de som har en deltidsstilling med ubekvem arbeidstid og de som arbeider heltid med normal arbeidsuke. Kontantstøtten ser altså ut til å være mer anvendelig for mødre med bestemte typer arbeidsforhold. Sammenhengen kan tenkes å ha blitt forsterket av at mødre endrer sin yrkesaktivitet fordi de mottar støtte.

Småbarnsmødre/småbarnsforeldre er generelt positive til mer samvær med sine barn. Når de blir bedt om å vurdere forskjellige tiltak som er foreslått for å hjelpe småbarnsfamiliene, foretrekker de ordninger som legger opp til at foreldre skal kunne tilbringe mer tid med barna. Tiltak som gjør barnehagetilbudet mer tilgjengelig kommer lenger ned på rangeringen. Bare en tiendedel av mødrene som mottar kontantstøtte ser på dagens ordning som det beste tiltaket, men en fjerdedel har kontantstøtte i en mer

restriktiv utgave, der det stilles krav om at én eller begge foreldrene har den daglige omsorgen for barnet, som førstevalg. Enda noen flere ønsker i første rekke å utvide fødsels- og adopsjonspermisjonen til to år. Blant mødre som *ikke* mottar kontantstøtte, er forslaget om å redusere småbarnsforeldrenes arbeidsdag mest populært. Også en stor andel har utvidelse av dagens permisjonsordninger øverst på listen.

Forslaget om utvidete permisjonsordninger foretrekkes av flest småbarnsmødre uavhengig av om de har en heltids- eller en deltidstilling, normal eller ubekvem arbeidstid, eller arbeider innenfor helse- og sosialsektoren, barnehagesektoren, skolesektoren, eller «andre» sektorer. Eneste unntaket er mødre som er uten inntektsgivende arbeid, blant disse er en strengere kontantstøtte det vanligste førstevalget.

Våren 1999 synes 61 prosent av mødre som mottar kontantstøtte at ordningen er et svært eller et ganske godt tiltak. Dette er en reduksjon på 8 prosentpoeng sammenliknet med synet på ordningen i gruppen året før. For de som ikke mottar støtte synker den positive andelen med 4 prosentpoeng, fra 36 til 32 prosent.

Ser vi utviklingen på individnivå, har 16 prosent av mødre som mottar støtte blitt mer positive til ordningen mellom våren 1998 og våren 1999, og 25 prosent har blitt mer negative. For de som ikke mottar støtte er de tilsvarende andelen 22 og 28 prosent. Småbarnsmødrenes holdninger til kontantstøtten er altså meget lite stabile. Men mens mødre på det første tidspunktet uttalte seg om en ordning som fremdeles ikke var innført, har de i den siste undersøkelsen fått erfaring med hvordan den virker. Kontantstøtten kan ha vært en positiv overraskelse for noen, og kan ha gitt skuffelser i forhold til forventninger som ikke ble innfridd hos andre. Til sammenlikning har 25 prosent av småbarnsmødrene i det samme tidsrommet endret synet på utvidet fødsels- og adopsjonspermisjon, et tiltak som så langt bare har vært fremme som et forslag fra den politiske venstresiden, og sånn sett har lik status på de to tidspunktene. Noen flere har blitt mer positive enn det motsatte.

Samvær mellom foreldre og barn. Arbeidsfordeling mellom kjønnene

For mødre som var yrkesaktive før kontantstøtten trådte i kraft, er det stor forskjell i deltakelsen på arbeidsmarkedet året etter blant de som mottar og de som ikke mottar støtte. Langt flere av kontantstøttemottakerne har

reduisert yrkesaktiviteten, gått ut av yrkeslivet, eller befinner seg i permisjon våren 1999 enn tilfellet er for de som ikke benytter ordningen, særlig blant de med yngste barnet i ettårsalderen. Vi må imidlertid være forsiktige med å regne hele forskjellen mellom de to mødregruppene som en effekt av kontantstøtteordningen. Det er god grunn til å tro at ikke bare kontantstøttebruk vil påvirke yrkesaktiviteten, men at også ønsker når det gjelder yrkesaktivitet har betydning for valget om å benytte kontantstøtte. Denne antakelsen bekreftes allerede når vi ser de mer beskjedne endringene som har inntruffet i småbarnsmødrenes yrkesaktivitet på gruppenivå.

Andelen mødre som ikke har inntektsgivende arbeid når yngste barn er mellom ett og tre år, er uendret våren 1999 sammenliknet med året før. Det som har skjedd, er et skifte i balansen mellom heltids- og deltidsarbeid. Mens heltidsandelen var større enn deltidsandelen i 1998, er det relativt flere deltids- enn heltidsarbeidende småbarnsmødre i 1999. Utviklingen innebærer et brudd med tendensen de siste 15 årene, der yrkesaktive småbarnsmødre i stadig større grad har hatt heltidsstillinger. Reduksjonen kommer i forhold til det å arbeide mer enn normal arbeidsuke. Gjennomsnittlig arbeidstid for mødrene har gått tilbake med én og en halv time fra 1998 til 1999.

Blant småbarnsfedrene er fordelingen på heltidsarbeid, deltidsarbeid og manglende yrkesaktivitet nærmest uforandret mellom våren 1999 og våren 1998. Til sammen har den gjennomsnittlige arbeidstiden gått opp med en halv time.

Ulike målinger viser at våren 1999 blir både ett- og toåringer passet av sine foreldre i noe større grad enn året før. I den yngste årsklassen er det blitt relativt flere barn som på dagtid/i arbeidstiden har omsorg av foreldrene i kombinasjon med en annen tilsynsordning, det vil si at omfanget av andre tilsynsordninger ikke overskrider 30 timer i uken. For toåringene øker også kombinasjonsløsningen, men foreldrene tar dessuten i større grad ansvaret alene. Gjennomsnittlig antall timer i uken med tilsyn utenom foreldrene har gått ned med henholdsvis 2,3 timer i den yngste kontantstøtteklassen og 2,5 timer i den eldste. Det har også vært en reduksjon på 1,3 timer for nullåringene, mens timetallet har steget med mellom 0,6 og 1,6 timer i de eldste årsklassene.

I 1998-undersøkelsen ble det ikke skilt mellom mor og far når tilsynet skulle oppgis. Det er derfor ikke mulig å se på eventuelle endringer i hvem av foreldrene som passer de minste barna. Våren 1999 er det stor forskjell

mellom familiene som mottar og familiene som ikke mottar støtte når det gjelder hvorvidt foreldrene *overhodet* er inne i bildet som del av barnepasset. Ser vi på barnegruppen der foreldrene *er* oppgitt som del av tilsynet, betyr kontantstøttebruk lite for hvorvidt det dreier seg om mor eller far, men mer for hvorvidt foreldrene tar omsorgen alene eller kombinerer eget tilsyn med andre tilsynsordninger. Det siste er vanligst i familier som mottar støtte. Fedrene har uansett sjelden eneansvaret for barnepasset i familien, delt foreldreansvar forekommer i noe større grad.

I begge undersøkelsene ble det stilt spørsmål om hvem som tar de oppgavene i hjemmet som angår barna. Familiens arbeidsfordeling i forhold til disse er på det siste tidspunktet mer likt fordelt mellom mor og far enn året før. Andelen småbarnsfamilier der mor oppgis å ha størstedelen av ansvaret er redusert både for stell av barn og lek/samvær med barn, og det er blitt langt vanligere at mor og far gjør omtrent like mye. I 1999 er far sterkest inne i bildet i familiene som ikke benytter kontantstøtte. I og med at det å benytte ordningen er mindre vanlig når mor har høy yrkesaktivitet, er dette ikke så overraskende. Noe mer overraskende er det at utviklingen mellom 1998 og 1999 er helt lik for familiene som på det siste tidspunktet mottar støtte og for de som ikke mottar. Skal dette forklares substansielt har det skjedd en markert endring i likestillingens tegn, uten sammenheng med kontantstøtten. Det må imidlertid tas et stort forbehold om at endringen kan være et metodeprodukt. Å si at familien deler på arbeidet er antakeligvis mer sosialt akseptabelt, og derfor øker forekomsten av dette svaralternativet i telefonundersøkelsen sammenliknet med selvutfylte spørreskjema.

Både småbarnsfedre og småbarnsmødre bruker i følge oppgitt timetall mer tid på husarbeid (det vil si oppgaver utenom stell/pass av barn) våren 1999 sammenliknet med våren 1998. Endringene er meget store til å ha skulle funnet sted i løpet av en ettårsperiode, det virker altså nærliggende å tenke seg at de to ulike formene for undersøkelsesopplegg igjen spiller inn og er en del av forklaringen. Men med mindre *hele* endringen skal avskrives som et metodeprodukt, står utviklingen i kontrast til tidligere målinger, der småbarnsmødre brukte stadig *færre* timer på husarbeid. At fedrene bruker mer tid er derimot i tråd med det som har vært tendensen tidligere.

Mødrene gjør langt mer husarbeid i familier som mottar støtte våren 1999 enn i familier som ikke mottar støtte. Fedrene, på samme måte som for stell og pass av barn, deltar i større grad i familiene som *ikke* benytter ordningen. Kontantstøttebruk betyr lite for endringene i fedrenes tidsbruk fra 1998 til 1999, mødrenes tidsbruk øker imidlertid noe mer blant kontant-

støttemottakerne, slik at disse altså bidrar i noe større grad til den samlede økningen i antall timer småbarnsmødrene bruker på huslige sysler utenom barnestell.

Barnehage- og dagmammabruk

Våren 1999 mottas kontantstøtte for så mange som 83 prosent av ettåringene og 70 prosent av toåringene. For de aller fleste dreier det seg om full kontantstøtte, bare en tiendedel av småbarnsforeldrene får utbetalt delvis kontantstøtte. Andelen barn med plass i barnehage er 21 prosent i den yngste kontantstøtteklassen og 43 prosent i den eldste. Sammenliknet med situasjonen våren 1998 betyr dette en reduksjon på henholdsvis 6 og 3 prosentpoeng. Tatt i betraktning den høye brukeroppslutningen virker nedgangen relativt beskjeden. Men barnehagedekningen i disse aldersgruppene var såpass lav før kontantstøtten trådte i kraft at det var et stort potensiale for å kunne benytte ordningen som ikke fordret noen endring i forhold til barnehagebruk. Samtidig innebærer nedgangen et brudd med den jevne stigningen i andelen ett- og toåring med barnehageplass som har funnet sted siden begynnelsen av 70-tallet.

For ettåringene har andelen som passes av dagmamma eller praktikant økt med 4 prosentpoeng, men omfanget av denne tilsynsordningen er uendret blant toåringene. For alle de andre årsklassene er bruken enten lik som i 1998 eller den har gått noe tilbake. Det kan med andre ord så langt ikke sies å ha funnet sted noen oppblomstring av dagmammamarkedet.

Småbarnsforeldre har i liten grad valgt å ta eldre søsken ut av barnehage som følge av yngre søskens kontantstøttebruk. Noe vanligere er det at tre- til femåringer har fått forkortet oppholdstid som følge av kontantstøtten, men heller ikke dette er et fenomen med stor betydning for barnegruppen totalt sett.

Ser vi på *hele* barnegruppen under skolealder, er andelen med barnehageplass høyere våren 1999 enn våren 1998. Ifølge SSBs barnehagestatistikk (1999) hadde nærmere 3400 flere barn plass i barnehage i slutten av 1998 enn året før. Ut fra søknader og foreldrenes planer om å beholde plasser, er det fremdeles potensiale for vekst i barnehagesektoren. Dette gjelder også kontantstøttebarna. Dersom tilbudet tilrettelegges i form av flere deltids plasser, tilsier foreldrenes ønsker at barnehageandelen for ettåringene vil komme opp igjen på 1998-nivået, og for toåringene stige ytterligere sammenliknet med 1998.

Mulighet til å velge ønsket omsorgsform

Dersom kontantstøtten har gitt småbarnsforeldre bedre mulighet til å velge det tilsynet de ønsker for sine barn, vil vi kunne forvente å finne et høyere samsvar mellom foreldrenes foretrukne tilsyn og ett- og toåringers faktiske tilsyn våren 1999 sammenliknet med året før.

Det er blitt noe mindre vanlig at en ett- eller toåring er i barnehage dersom foreldrene ikke ønsker denne tilsynsordningen. Men det er også en liten økning i andelen barn som ikke har plass der foreldrene *foretrekker* barnehage. For dagmamma/praktikant er forholdet mellom foretrukket og faktisk bruk tilnærmet uendret.

Blant foreldre som ønsker å passe de minste barna, enten alene eller i kombinasjon med annet tilsyn, har den «tilfredse» andelen økt mellom 1998 og 1999. Men samtidig har det blant foreldre som foretrekker å ha dekket tilsynet på dagtid/i arbeidstiden ved hjelp av ordninger utenfor hjemmet, blitt vanligere å likevel være en del av barnets passløsning. Den største endringen mellom de to undersøkelsestidspunktene gjelder imidlertid hvilket omfang av foreldretilsyn som ønskes for ett- og toåringene. Andelene der foreldrene foretrekker eneansvaret, eller der de vil kombinere eget tilsyn med andre tilsynsordninger reduseres med henholdsvis 7 og 13 prosentpoeng, mens andelen der foreldrene ikke oppgir seg selv som del av foretrukket tilsyn har økt med hele 20 prosentpoeng. Det er ikke uten videre lett å se hva som forklarer denne utviklingen.

For tre- til seksårsgruppen har den økte barnehagedekningen som har funnet sted, ikke resultert i noen merkbar endring i samsvaret mellom foretrukket og faktisk barnehagebruk i årsklassene.

Yrkesaktivitet og tilsynsbruk hos mødre med høy og lav utdanning

Når vi ser på løsningene som er valgt i organisering av yrkesliv og barnepass med mottatt kontantstøtte, er likhetene mellom mødre med høy og lav utdanning mer slående enn forskjellene. For eksempel har utdanningsnivå liten sammenheng med hvorvidt en mor som mottar kontantstøtte har fortsatt med samme yrkesaktivitet og lar en dagmamma eller en praktikant passe kontantstøttebarnet (som hovedtilsyn eller i kombinasjon med foreldrene selv), i motsetning til hva enkelte hevdet på forhånd. Det samme gjelder valget om å gå ut av yrkeslivet og ha barnetilsynet selv. Den største utdanningsforskjellen gjelder bruken av deltidsbarnehage. Mens over en femtedel

av de høyt utdannede mødre som våren 1998 hadde en deltidsstilling har uendret yrkesaktivitet og benytter deltids plass for ett- eller toåringen, forekommer den samme løsningen hos bare en tiendedel av mødre med lav utdanning.

Sammenlikner vi arbeidsdeltakelsen hos mødre med yngste barn mellom ett og tre år på gruppenivå i 1998 og 1999, ser vi at mens yrkesaktiviteten blant de lavt utdannede mødre i hovedsak er uendret, er den blitt klart redusert blant de med høy utdanning. Nedgangen i den siste mødregruppen kommer ikke ved at flere har gått helt ut av yrkeslivet, men ved en samlet reduksjon i arbeidstid. Deltakelsen på arbeidsmarkedet blant småbarnsmødre med høy og lav utdanning har dermed blitt *likere* etter kontantstøttens innføring, ikke mer forskjellig slik noen fryktet.

Utviklingen i tilsynsbruken for ett- og toåring er stort sett parallell blant barn av mødre med høy og lav utdanning. Unntaket er økningen i andelen barn som blir passet kun av foreldrene der moren har høy utdanning. Denne andelen er uendret hos barn av lavt utdannede mødre.

Yrkesaktivitet hos mødre i helse- og sosialsektoren

Blant småbarnsmødre som arbeidet innenfor helse- og sosialsektoren våren 1998, har en langt større andel lik eller høyere yrkesaktivitet våren 1999 når de ikke mottar enn når de mottar kontantstøtte. Som diskutert tidligere i rapporten, er det imidlertid grunn til å tro at disse to gruppene ville skilt seg fra hverandre selv om støtten ikke hadde blitt innført. Sammenlikner vi kontantstøttemottakerne innenfor helse- og sosialsektoren med kontantstøttemottakere i «andre» sektorer (det vil si alle sektorer utenom helse- og sosial samt barnehage- og skole), er endringene i yrkesaktivitet nesten de samme, eneste forskjell er at det er noen flere i *siste* gruppe som har gått ut av yrkeslivet. Det viser seg også at nærmere halvparten av mødre innenfor helse- og sosialsektoren som oppgir å ha redusert sin yrkesaktivitet eller at de er blitt hjemmeværende, mener dette ville vært situasjonen uavhengig av kontantstøtten. Det samme er tilfellet for kategorien «andre» sektorer, mens i barnehage- og skolesektoren utgjør andelen noe *over* halvparten av de som er hjemme eller arbeider mindre.

Summary

The report gives an overview of changes that have occurred since the introduction of the cash support scheme, in the organisation of daily life for families with small children. The analysis centres on the controversial issues that have been debated both before and after the scheme took effect.

The report is based on two surveys carried out by Statistics Norway. The first was conducted in the spring of 1998, six months before the cash support scheme was introduced. A questionnaire dealing with the family's child care arrangements, labour force participation and financial situation was sent to 3,500 mothers of small children. Moreover, it included the families' expected use of the forthcoming scheme. The second survey took place in the spring of 1999, when the scheme had been operating for six months. This time data was collected through interviews by telephone. All mothers from the previous survey were included, with the exception of those who no longer had children under school age. An additional sample of women who had given birth during the last year was added. The subject matter of the 1998-survey was continued. With regards to the cash support scheme there was now a question of actual use.

The analysis shows that the likelihood of a family receiving cash benefit increases with lower socio-economic status, both when we look at the mother's level of education and her income, and the family's combined income. In the spring of 1999 there is also a correlation between the mother's labour force participation and the use of the cash support scheme. The distribution of users is higher among mothers working part-time than among those who are fully employed, and highest among the unemployed mothers and mothers who work at home. Working hours are also of significance, mothers in jobs with inconvenient work hours more often receive cash benefit than the ones with normal work hours. The scheme seems, in other words, to be more popular among mothers with certain working conditions. Possibly, the correlation is strengthened by mothers altering their labour market activities as a result of receiving cash benefit.

Mothers/parents are in general positive to the possibility of spending more time with their small children. When asked to evaluate different proposals designed to facilitate the daily life of families with small children, they prefer initiatives which give the parents more time at home. Measures

making day care centres more accessible are ranked lower. But, even among mothers who receive cash benefit, only one tenth look at today's scheme as the best measure.

The attitude to the cash support scheme found among mothers of small children is relatively unstable. Between the two surveys many change their opinion on whether they consider the scheme to be a good or a bad initiative, a larger share becoming more negative than the opposite. But, while the mothers at the time of the first survey were asked to give their opinion on a proposal not yet implemented, they had by 1999 experienced how the cash support scheme worked. To some it may have been a positive surprise, to others it may have turned out a disappointment.

Considering the sample of mothers who were in paid employment before the introduction of the cash support scheme, there is great difference in labour force participation a year later depending on whether cash benefit is received. It is more common to have reduced the number of work hours, to have left the work force altogether, or to be on prolonged leave among mothers receiving cash benefit than among those who do not. We must, however, be careful of relating the whole difference to the scheme. There is good reason to believe that, not only will the use of the cash support scheme influence the level of employment, but just as well will the wish to work be important when deciding to receive cash support or not. This assumption is confirmed by the more modest changes in labour force participation at group level.

Among mothers with their youngest child between the age of one and three, we find the same share without paid employment in 1999 as the year before. But the balance have shifted between full-time and part-time employed. While the share working full-time was larger than the share working part-time in 1998, it is the other way around in 1999. The reduction takes place in the group with work hours extending 40 a week. The distribution of full-time employment, part-time employment and no employment is more or less unchanged for fathers with small children.

Children between one and three are cared for by their parents to a larger degree in 1999 than in 1998. The average number of hours a week where the child is in non-parental care, have been reduced with 2.3 hours for one year olds and 2.5 hours for two year olds. Among families receiving cash benefit in 1999, 33 percent of the children between one and three have non-parental supervision in the daytime/during working hours.

This is the case for 89 percent of children of the same age where the families are not using the cash support scheme.

In the spring of 1999, 83 percent of the families of one year olds receive cash benefit, and 70 percent of the families of two year olds. The share of children in day care centres has been reduced in both age groups compared to the year before, by 6 and 3 percentage points respectively. Among one year olds, the share being looked after by a private childminder has risen by 4 points, among two year olds, the share is unchanged.

The coverage of day care centres for the entire group of children under school age, is higher in the spring of 1999 than the year before. In light of applications for next fall, together with the parents wishes to keep places for children already in day care centres, there is still a potential for growth in the day care centre sector. This is also true for the two age groups eligible for the cash support scheme, if more part-time places is made available.

Among parents who do not want their one or two year old to be in a day care centre, it is somewhat less common to find this as the care solution in 1999 than in 1998. But there is also a small increase in the share of children who do not have a place in a day care centre among parents who actually prefer this kind of supervision.

If we look at the labour force participation of mothers with small children in relation to their level of education in 1998 and in 1999, it becomes apparent that it is the mothers with high educational attainment who as a group have reduced their work activity, not the mothers with low education. The reduction comes in the form of a shift from full-time to part-time work, while the share of mothers without paid employment is the same at both points in time. As a result, labour force participation has become less correlated with the mothers' level of education.

The changes in child-supervision that occur for one and two year olds between the two surveys, are essentially the same whether or not the mother has high or a low educational attainment. The exception is an increase in the share of children who are looked after solely by the parents, where the mother has high education. The distribution of this care solution is unchanged among children where the mother's educational level is low, but here the share was much higher from the outset.

Mothers working in the health and social welfare sector who receive cash benefit, have not reduced their work activity nor left the work force

altogether to a larger degree than recipients in 'other' sectors (i.e. all sectors apart from health and social welfare, day care centre or school). In fact, the share of mothers staying at home is larger in the latter group. Close to half the mothers in the health and social welfare sector who report that they work less or have left the work force, are of the opinion that this would have been the situation independent of the introduction of the cash support scheme. This corresponds to what is reported by mothers in 'other' sectors.

A main conclusion to the analysis must be that, so far the changes that have taken place are relatively small. These could of course be the beginnings of new trends which will grow in importance, but it is too early to establish more long-term effects.

Litteraturliste

- Gulbrandsen, Lars & Cathrine Ulstrup Tønnessen (1991). *Småbarnsfamilier i dagens Norge. Første rapport fra en surveyundersøkelse av barnefamiliers økonomiske levekår*. Notat 3/91. Oslo: Institutt for sosialforskning
- Hellevik, Ottar (1999). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hellevik, Tale (1999). *Kontantstøtteordningens effekter for barnetilsyn og yrkesdeltakelse. En analyse av småbarnsmødrenes planer i forkant av kontantstøttens innføring*. Rapport 4/99. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
- Hellevik, Tale (1999b). *10 000 færre ett- og toåringer i barnehagene etter kontantstøtten*. Trygd & Pensjon, 3:11-13
- Innst. O. nr. 62 (1997/98). *Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre (kontantstøtteleven)*
- Innst. S. nr. 200 (1997/98). *Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*
- Langsether, Åsmund & Aase Lømo (1997). *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970-1990*. Rapport 10/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
- Magnussen, May-Linda (1999). *Kontantstøttedebatten: Argumenter og ideologier*. Hovedoppgave. Bergen: Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
- Reppen, Heidi Kristin & Elisabeth Rønning (1999). *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 1999. Kommentert tabellrapport*. Rapport 27/99. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Rønning, Elisabeth (1998). *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte. Hovedresultater og dokumentasjon*. Notat 61/98. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Statistisk sentralbyrå (1999). *Ukens statistikk*, 25, 21.-25. juni. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- St. meld. nr. 50 (1998/99). *Utjamningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Noreg*
- St. meld. nr. 27 (1999/2000). *Barnehage til beste for barn og foreldre*
- St. prp. nr. 53 (1997/98). *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*
- St. prp. nr. 1, tillegg nr. 3 (1997/98). *Om endring av St prp nr 1 om statsbudsjettet medregnet folketrygden 1998*

